כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת צו ■ ז' ניסן ה'תש"פ ■ 31.03.2020 ■ גליון מס' 577

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

שו"ת חורף
בעקבות משבר הקורונה, אני מעוניין לרכוש כעת מלאי גדול של מוצרי מזון ובכללם גם מוצרים שהם חמץ גמור...
המשך בעמ' 2

הסכנה שגדולה יותר מהקורונה
בימים האחרונים, הוציאו ארבע-מאות הרבנים, החברים בקונגרס 'פיקוח נפש' שיש לי את הזכות...
המשך בעמ' 4

ביום הזה
עם סיום שבעת ימי המילואים שהחלו בכ"ג באדר, לקח משה את אהרון ובניו ביום השמיני...
המשך בעמ' 6

האיך שבט לוי אומרים "עבדים היינו" והרי לא היו בשיעבוד מצרים
בליל הסדר אנו אומרים: עבדים היינו לפרעה במצרים. יש להתבונן האיך הכהנים והלויים שהם משבט לוי...
המשך בעמ' 7

"שבת הגדול": על שום מה?
מנהגי השבת שלפני הפסח, המכונה "שבת הגדול", נתחדשו בימי הביניים, ללא קשר לארבע השבתות...
המשך בעמ' 9

סיפור לשבת

פסח על גדות החידקל: זיכרונות
את תשע שנות ילדותי הראשונות עברתי בבגדד, עיר התמרים, שנהר החידקל חוצה לשניים...
המשך בעמ' 10

שביבים
- *מעשה מרטיט בטיגר*
- *תשובה מן השמים*
- *לשחק עם הילדים בלגו*
- *בביאת המשיח*
- *את הכיפה אני לא מוריד*

המשך בעמ' 12

המטרה והאמצעים

/ הרב יעקב הלוי פילבר

ספר ויקרא נקרא בפי חז"ל "תורת כהנים" ועם זאת מוצאים אנו בספר ענינים אחרים שאינם לכאורה שייכים לעבודת הכהנים כמו בסוף הפרשה הראשונה. פרשת ויקרא המסתיימת בחטא הגזל והשבת הגזילה, ומיד לאחריה בפתיחת פרשת צו כותבת התורה על תורת קרבן העולה, על הסמיכות הזו בין הפרשיות אמרו במדרש (תנחומא צו ב): "אמר הקב"ה קיימו מה שכתוב למעלה מן הענין (פרשת הגזל) ואח"כ 'זאת תורת העולה' - למה? 'כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה' (ישעיה סא ח), אפילו בעולה, מה כתוב למעלה מן העניין? 'והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה אשר גזל' ואח"כ 'זאת תורת העולה', אם בקשת להקריב קורבן לא תגזול לאדם כלום, למה? 'כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה'. ואימתי אתה מעלה עולה ואני מקבלה? כשתנקה כפיך מן הגזל. אמר דוד (תהלים כד ג): 'מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו? נקי כפים ובר לבב', ומתחילת הקרבנות אתה למד: 'דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם: אדם כי יקריב מכם קרבן' למה נאמר 'אדם'? אלא אמר הקב"ה: כשתהא מקריב לפני תהא כאדם הראשון, שלא היה גוזל מאחרים, שהוא היה יחידי בעולם, כך אתה לא תהא גוזל מן הבריות, למה? 'כי אני ה' אוהב משפט, שונא גזל בעולה'". שנאת גזל בעולה בפשוטה היא כאשר הגזלן מביא את הבהמה הגזולה עצמה כקרבן (עיין מסכת סוכה ל' א') המצווה הבאה בעבירה במקרה הזה הוא שהאדם מקיים את המצווה בעבירה עצמה, ובמקרה כזה בוודאי שאין הקרבן מתקבל. מוסיף עליו המדרש (תנחומא שם יב) שהקב"ה אינו מקבל את הקרבן והוא שנאוי לפניו גם כאשר אין הגזלן מקריב את הגזילה עצמה, ועם זאת הוא קושר את הקרבן לגזל, כמו שמובא שם: "אמר הקב"ה: לא יאמר האדם הריני גוזל וחומס ומביא עולה ומכפר לי, ואם רוצה שאקבל העולה ישיב הגזל לבעליה ואח"כ אם יעלה עולה עליה אקבלנה". ואילו במדרש הראשון שהבאנו שם שנאת הגזל בעולה היא רחבה יותר, שהיא גם כשאין הגזלן קושר את הגזילה לקרבן, אלא שאין הוא מחזיר את הגזילה אלא משאירה בידו, וכיון שהגזלן לא התנקה מהגזל על כן קרבנו שנאוי הוא לפני מי שאמר והיה העולם.

במסכת ב"ק (ס' ב') מובא שאסור להציל עצמו אפילו מסכנת נפשות בממון חבירו, ועל כך שואל בצדק הרא"ש: הרי אין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש? ותשובתו היא: שאסור להציל עצמו אם אין דעתו לשלם, אבל אם בדעתו לשלם אין איסור בדבר. עד כדי כך חמור עוון גזל שאין שום מטרה מקדשת את האמצעים שאפילו פיקוח נפש אינו דוחה אותו, על אחת כמה וכמה שמטרות פחותות מפיקוח נפש שאינה מקדשת את האמצעים. המטרה אינה מקדשת את האמצעים אינה רק שהמטרה היא לתועלתו האישית של האדם, כמו הקרבת הקורבן או הצלת עצמו. כשהקהיל משה את בני ישראל להביא תרומה להקמת המשכן כותב רש"י: "ויקהל משה - למחרת יום הכיפורים" וגם בפרשת יתרו כל הפסוק: "ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם" כותב רש"י: "ממחרת יום הכיפורים" וכותב על כך ה"כלי יקר" ששני הדברים, עריכת המשפטים שבין אדם לחבירו וקבלת הנדבות להקמת המשכן - נעשו באותו היום. כי רצה משה להבטיח בכך שבכסף ובזהב שנועדו להקמת המשכן לא ימצא שמץ של גזל, שלא יהיה אדם תורם דבר שאינו שלו, לפיכך הכריז תחילה: "מי בעל דברים יגש אלי", שתחילה יביאו אליו את כל התביעות שיש לאדם על חבירו ורק לאחר שיתקיים הדין וכל אחד יוציא מידיו את הממון שאינו שלו, רק אז - ובו ביום, כל עוד היה הכסף מצוי אצלם - התחיל לאסוף את התרומות להקמת המשכן. רואים אנו מכאן שגם להקמת מפעלים לא של יחיד אלא של כלל הציבור אין להשתמש בכספים שאינם כשרים, כי שום מטרה אינה מקדשת את האמצעים.

מקרה דומה לזה מופיע בקובץ "בית יצחק" (עמ' 31) היוצא לאור ע"י הישיבה אוניברסיטה בניו יורק בו מספר הרב צבי הרשל שכטר על רבו הרב יוסף דב סולוביצ'יק שנשאל מאחד הארגונים הפועלים בעניני קירוב רחוקים שרצו לשכור בן-תורה למשרה מסוימת ולא יכלו לשלם לו כדבעי, מחסרון

כספים, ופלפלו באפשרות של תשלומי השכירות באופן בלתי רשמי, כדי שהלה לא יצטרך לשלם מסים לממשלה, ומימלא ירוויח יותר, ובאם לא יעשו כזה, היה כל המינוי עומד ליפול, וכל המבצע עומד להתמוטט, ושאלו מרבנו לחוות את דעתו בנידון. וענה רבנו שאסור לגזול מהמשלה אפילו במקום מצוה כהאי גוונא, ועדיף טפי שלא להתעסק בענייני קירוב מאשר לעבור על חוק הממשלה. וגם כאן אפילו תלמוד תורה שהוא כנגד כולם, אין לקיימו בדרכים לא כשרות ובודאי לא בדרכי עושק וגזל. ■

שו"ת חורף

הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

להכין חמץ קודם פסח מתוך מטרה מכוונת למכור אותו לגוי למשך ימי הפסח - בעקבות משבר הקורונה והחששות הנלוות אליו

שאלה: בעקבות משבר הקורונה והחשש כי יהיה מחסור במזון, אני מעוניין לרכוש כעת מלאי גדול של מוצרי מזון ובכללם גם מוצרים שהם חמץ גמור (כגון פסטות וכדומה) מתוך מחשבה ברורה למכור אותם לגוי לפני הפסח הבעל"ט.

אני יודע שבדרך כלל ממליצים לצר כן הפרטי לא למכור חמץ גמור לגוי, אלא לבערו מן העולם, האם לאור המצב והחששות, הדין שונה? כלומר, ניתן לעשות כך?

אני רוצה לציין שיש גם מוצרים מסוימים שבהחלט יש מקום לחשש שהם לא יהיו זמנים ברשתות המזון לאחר הפסח, כגון דייסה מיוחדת לתינוקות (שהיא ממש חמץ), אם אני לא אוכל לקנות כעת מלאי ולמכור לגוי קודם הפסח אני באמת עלול למצוא את עצמי בלי מזון מתאים לתינוק שלנו, מה הדין?

תשובה: אכן כך הדבר שההמלצה לצרכן הפרטי היא לא לסמוך על מכירת החמץ בכל מה שנוגע לחמץ גמור ואעתיק ממה שכתבתי במקום אחר[א]:

> **'הנה כידוע היתר מכירת החמץ לא חף מפקפוקים והשגות הלכתיות, הן משום חסרון סמיכות וגמירות דעת של המקנה והקונה לפעול קנין גמור בלב שלם, והן משום חסרון במעשה הקניין עצמו ואין כאן המקום להאריך בכל הפולמוס ההלכתי סביב היתר זה.**
>
> **ומשום השגות הללו, ממליצים הפוסקים לכל צרכן פרטי שלא יסמוך על המכירה הנהוגה לגוי בכל מה שנוגע ל'חמץ גמור' אלא יכלכל את צעדיו בתבונה בתקופה שלפני פסח, לסיים את כל החמץ הגמור שברשותו, ובמכירת חמץ יכלול רק מוצרים שאינם חמץ גמור כגון: 'חמץ נוקשה', תערובת חמץ[ב], וכדומה'.**

אמנם בעלי מפעלים / מרכולים וכדומה שאינם יכולים לעשות כך וברשותם כמות מרובה של 'חמץ גמור', רשאים הם מחמת ההפסד המרובה - להסתמך על מכירת החמץ לגוי לעניין איסור 'בל יראה ובל ימצא', מאחר ורבים מהפוסקים יישבו את ההשגות ההלכתיות שיש סביב היתר זה. עד כאן.

אמנם בנידון דידן, אם אכן החששות למחסור של מזון מוצדקות, ובפרט אם יש צורך למוצרים מסוימים שהם חיוניים מאוד ויש חשש שהם לא יימצאו ברשתות המזון לאחר הפסח - הרי שגם מצב זה נחשב כשעת הדחק גדולה, ושקול זה ל'הפסד מרובה', ויהיה ניתן להשתמש במכירת חמץ גם עבור מוצרי חמץ גמור, כשם שמתירים זאת לבעלי המרכולים, המפעלים וכדומה[ג].

אך יש לדעת שמחמת כמה סיבות הנידון שלנו הוא יותר חמור והוא שונה בכמה בחינות ממכירת החמץ של בעלי החנויות:

א) הבסיס לכל תורת הקניינים הוא גמירות דעת מצד המוכר והקונה לבצע את הקניין, ובמכירת חמץ רגילה אכן יש גמירות דעת מצד המוכר למכור, שאילו יבוא הגוי וירצה להשלים את כל השווי הכספי של הקנייה במהלך הפסח (קודם הפסח במעמד מכירת החמץ הגוי נותן רק דמי קדימה ואת שארית התשלום זוקפים עליו במלווה) לא תהיה לנו בעיה לתת לו את החמץ, שהרי כל מה שאנו רוצים זה לא להפסד את הכסף, ואם הגוי אכן ייתן לנו את מלוא התמורה הכספית - בשמחה רבה[ד].

אולם בנידון דידן שחוששים ממחסור של מזון לאחר הפסח, ולכן רוצים לרכוש כעת מלאי גדול של חמץ, ולמכור אותו לגוי לפני פסח, במקרה כזה אין חששנו מפני ההפסד הכספי, אלא מפני הפסד המוצר עצמו, ואם יבוא הגוי באמצע ימי הפסח לקחת את החמץ שמכרנו לו, לא נרצה לתת לו את זה, שהרי הכסף לא יעזור לנו אם לא נוכל להשיג את המוצרים ברשתות לאחר הפסח, ולמשל במקרה של הדייסה, מה יעזור לנו הכסף? נאכיל את התינוק בכסף? ולכן בנידון הזה, יש חסרון גדול של גמירות דעת מצד המוכר למכור את החמץ, בשונה מבעל חנות מכולת שיש לו מלאי של חמץ ואינו צריך דווקא את המוצרים עצמם אלא רק את שווים הכספי, ועיין בהערה דברי הפוסקים בעניין זה[ה].

אך עיין לקמן הערה ט' מה שהעתקתי משו"ת מנחת אשר הקשור לנידון זה.

ב) בנידון שלנו יש פרצה נוספת בזילות מכירת החמץ, שכל תקנת מכירת חמץ נתקנה רק עבור מי שנשתייר בידו על דרך המקרה מלאי גדול של חמץ, וקיום ההלכה כפשוטה - ביעור החמץ ממש - מהווה עבורו הפסד מרובה, ולכן כדי להצילו מכך תיקנו את מכירת החמץ, אך כלל לא עלה על הדעת להשתמש במכירת חמץ כדי

לרכוש בידיים מלאי של חמץ קודם פסח מתוך מחשבה תחילה למכור את החמץ לגוי.

ולכן שונה הוא המקרה של בעלי החנויות שנתקעו עם מלאי גדול של חמץ, ואינם יכולים לכלכל את עצמם בתבונה להגיע אל פסח ללא מלאי של חמץ, מהמקרה של נידוננו שבו אדם לא רק שלא כלכל את צעדיו בתבונה, אלא הלך בכוונה תחילה לרכוש חמץ כדי למכרו במכירת חמץ[ו].

ג) עוד יש לדון מצד 'רוצה בקיומו' של החמץ, מאחר וזקוק הוא דווקא למוצר החמץ, ולא לערך הכספי שלו, ועיין בהערה ביאור והרחבה בעניין זה[ז].

ואולם אם אכן תהיה שעת הדחק גדולה והחשש יהיה מוחשי ונכון,[ח] אז ייתכן שנאלץ לדחוק את עצמנו כדי למצוא היתר[ט] אך יהיה ראוי לכל הפחות לחזק את מכירת החמץ בדרכים אחרות', והדבר מסור לגדולי הפוסקים.

וכאשר מדובר במקרה פרטי (כגון החשש ממחסור בדייסה מסוימת או במוצר אחר מסוים) ניתן לבקש מגוי מהימן שירכוש מלאי של מוצר זה קודם הפסח, ונבטיח לו שלאחר הפסח נקנה ממנו את המוצר, וכך מעולם המוצר לא הגיע לרשותנו, ואין אנו צריכים להסתמך על מכירת החמץ, ומאידך לוודא שנוכל לרכוש מוצר זה לאחר הפסח.

ובאותו עניין אעתיק עוד שתי שאלות שנשאלו בעבר באותו עניין:

שאלה: אמנם ה'מימונה' כבר חלפה עברה לה, אבל בכל זאת אני מרשה לעצמי לשאול את הרב שאלה הקשורה לכך.

ב'מימונה' האחרונה (במוצאי שביעי של פסח) אירחתי בביתי את משפחתי ומשפחתי של בעלי, וכמו כן מכרים וחברים לחוג את חגיגת הממונה כמיטב המסורת.

כמובן שה'מופלטה' המסורתית לא נפקד מקומה, והיא תפסה מקום חשוב על השולחן ביחד עם מיני מאכלים נוספים.

לשאלת האורחים כיצד הצלחתי להתארגן כל כך מהר ולהכין מופלטות ושאר מאכלי חמץ כל כך מהר, עניתי להם שחלק גדול מהכיבוד הוכן כבר לפני פסח, הוקפא, נמכר במכירת חמץ, וכעת במוצאי החג הפשרתי וחיממתי והרי הוא לפניכם.

תוך כדי שאמרתי זאת ראיתי שכמה מקרובי משפחתי (שהם יותר דתיים ממני) מקמטים את מצחם ונראה שאין דעתם נוחה במה שעשיתי. ומשום כך אני פונה לרב בשאלה האם אכן יש בעיה במה שעשיתי? ואין אני שואלת רק על העבר, אלא גם על העתיד לשנה הבאה אי"ה.

ועוד שאלה: מתוכננת לנו טיסה מיד במוצאי שביעי של פסח, ומאחר ובטיסה לא מוגש אוכל כשר, אנו רוצים להכין סנדוויצ'ים לפני פסח, להקפיא אותם במקפיא בתוך שקית סגורה ומסומנת, ולמכור את תכולת השקית לגוי ביחד עם שאר המוצרים הנמכרים במכירת החמץ.

האם ניתן לעשות זאת?

תשובה: לאור האמור לעיל התשובה לשתי השאלות הללו כי אין לעשות כך מחמת הטעמים הנ"ל הנכונים גם לשאלות אלו, ויש להוסיף נקודה נוספת השייכת בשני המקרים האחרונים, שיש בהם פחיתות נוספת באיכות המכירה וחלותה, שהרי מוצרים ביתיים (כמו מופלטות וסנדוויצ'ים) אינם מוצר עובר לסוחר, ואין שוק למכירת מוצרים כאלו, ואם כן היאך פתאום אנו מבצעים בהם מסחר[יא]? וצריכים אנו לקרב את המכירה אל השכל וההיגיון ככל האפשר, ובמכירת מוצרים כאלו אנו מרחיקים את המכירה מההיגיון, וגורמים לפחיתות נוספת במעמד המכירה וחלותה, ובפרט שלא מדובר במקרים אלו על שעת הדחק וכדומה.

ולהשלמת הגיליון אכתוב בקצרה את הנידון שדן עליו בשו"ת שביבי אש, והוא אודות מה שנהגו כמה מאפיות שמכינים להם לפני הפסח בצקות המוכנים לאפייה, כדי שיוכלו מיד בצאת החג להכניסם לתנור האפיה ולמכרם לציבור, והגדילו לעשות ומפרסמים בראש כל חוצות קודם החג, שבמוצאי פסח יהיה ניתן להשיג דברי ומוצרי מאפה טריים, ובכך מגלים הם דעתם להדיא שאין כוונתם למכור את הסחורה לגוי, אלא הם שומרים על הבצקות בשמירה מועילה לצורך 'זיכוי' כלל ישראל במוצאי פסח, וכדי בזיון וקצף, ולאחר שדן שם בנידונים המובאים לעיל מסיק וז"ל:

ולענ"ד ראוי לעורר את ציבור היראים לדבר ה' שלא יקנו סמוך ליציאת החג במאפיות וחנויות המזון למיניהם מפני שבך הם גורמים להכשיל את בעלי המאפיות והחנויות בהכנת הבצק והסחורה עבורם, אלא ימתינו בסבלנות ויבקשו לקנות רק מבצק שהוכן לאחר יציאת החג[יב]. עד כאן דבריו.

וראה עד היכן הדברים מגיעים, ששנה שעברה שמעתי פסק של אחד הרבנים, במענה לבעל מאפיה שרצה להיכנס אל המאפייה במהלך שביעי של פסח כדי להוציא את הבצקים המוכנים לאפייה מהמקפיא, כדי שיוכל מיד במוצאי החג להכניס את המאפים לתנור ויחסוך את הזמן של הפשרת הבצקים... וענה לו הרב שאינו יכול לעשות זאת במהלך היו"ט, אך ייעץ לו להיכנס אל המאפיה בערב שביעי של פסח, ולחבר את המקפיא לשעון שבת, באופן שהמקפיא ינותק מהחשמל כמה שעות קודם צאת החג, והבצקים יופשרו מאליהם, ואף שהשכיר את המאפיה לגוי בערב פסח למשך ימי הפסח, מכל מקום כניסה עראית כזו מותרת...

צא ולמד עד היכן הדברים המגיעים ולכמה דחוקים אנו מכניסים את עצמנו רק בשביל למלא את תאוותו של הציבור אשר אינו יכול לחכות בסבלנות כמה שעות במוצאי החג...

א - שו"ת בסוד שיח חלק א' סימן מ"ח.

ב - שאין בזה כזית כדי אכילת פרס.

ג - אך עיין לקמן הערה ח'.

ד - והן אמת שאע"פ שיש גמירות דעת מצד המוכר לקנות, מ"מ אין גמירות דעת מצד הקונה (הגוי) לקנות, שהרי אין דרכו לקנות כמות כ"כ גדולה של חמץ וכבר העיר בזה המחצית השקל סימן תמ"ח וא"כ היאך מועילה המכירה? אך בשו"ת חת"ס יו"ד סימן ש"י יישב קושיא זו וכתב (בתירוץ הראשון) שאע"פ שאין דעתו של הגוי לקנות, מ"מ אין בכך כלום, העיקר שיהיה בדעתו של היהודי למכור ולהוציא את זה מרשותו, אך אין זה יועיל לנידון דידן שגם מצד המוכר אין גמירות דעת למכור וכמו שיבואר לקמן (ובעיקר דברי החת"ס הללו עיין בשו"ת שביבי אש חלק ג' סימן ל"א אות ז', ובשיעורי הגר"א וייס שליט"א [פרשת צו - הגדול תשע"ב] מש"כ ליישב את דברי החת"ס עפ"י דברי שו"ת משאת בנימין סימן נ"ט).

ה - ראשון המדברים בנושא כעין זה הוא רבי משולם איגרא (שו"ת רבי משולם איגרא סימן ל"ט) והוא דן על מכירת מאלצין (שהוא כנראה לצורך חימוץ העיסה) לגוי קודם הפסח על מנת שיוכל להחמיץ בן את העיסות לאחר הפסח - שאין לעשות כן - מאחר ומכירת החמץ מבוססת על הביטול, שהרי המכירה היא הערמה בעלמא, ואינה יכולה להתיר איסור דאורייתא של בל יראה ובל ימצא, אלא שמאחר ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי, א"כ לא נשאר אלא איסור דרבנן והם אמרו והם אמרו, וממילא אם המכירה מבוססת על הביטול, צריך שיתכוון באמת לבטל בלב שלם, ובאופן כזה שמכין לעצמו את המאלצין בשביל אחר הפסח הוי אומדנא דמוכח דלא מתכוון לבטל בלב שלם וממילא לא מועילה המכירה עכת"ד, ומה שכתב שהמכירה מבוססת על הביטול, כן הוא דעת התבואות שור (בכור שור לפסחים דף כ"א, ובקצות החושן בסימן קצ"ד ס"ק ד' מבואר גם שלמד שמכירת החמץ אינה באה להתגבר אלא על איסור דרבנן שמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, אולם הוא דן רק על סוג הקניין, ואין הכרח בדבריו שקניין דאורייתא לא יועיל למכירת חמץ שלא נסמכת על הביטול, עיין בספר מכירת חמץ כהלכתו במדור 'שביבי אש' סימן ד' אות י"א וכן בשו"ת שביבי אש חלק ג' סימן ל"א אות ד'), אולם יש מהאחרונים (שו"ת חת"ס או"ח סימן ס"ב, ושו"ע הרב הלכות מכירת חמץ, וכן הוא דעת המשנה ברורה כמו שמבואר לכאורה בדבריו בסימן תמ"ח ס"ק י"ז) הסוברים שאי אפשר לומר כן, שהרי המכירה והביטול הם שני דברים סותרים אהדדי, שאם אתה מבטל את החמץ, היאך אתה מוכרו, ואם אתה מוכרו היאך אתה מבטלו (אם מכירת

החמץ חלה קודם הביטול א"כ איך מבטל חמץ שאינו שלו, ואם הביטול חל קודם המכירה, א"כ איך עושה עסקים על דבר שבעינו לא שווה כלום והרי הוא כעפרא דארעא?) ולשיטתם המכירה מועילה גם על החשש דאורייתא של בל יראה ובל ימצא, ולכן כתב בשו"ת שבט הלוי חלק ד' סימן מ"ט לפקפק על דברי של רבי משולם איגרא הנ"ל, ולכן הסיק בנידונו - חנווני מוכר משקאות אם מותר לו קודם הפסח לקנות ולהכין הרבה משקאות חמוצים כשכר וכיו"ב כדי שיהיה לו מצוי למכור מיד לאחר הפסח - שהוא דבר מגונה אך באין עצה אחרת והוא מקום פסידא כדאים הם המתירים לסמוך עליהם, אך בשו"ת שביבי אש (לגרש"א שטרן שליט"א תלמידו הגדול של בעל ה'שבט הלוי' זי"ע) חלק ג' סימן ל"ב כתב שגם לדעת החת"ס והשו"ע הרב הנ"ל שאין המכירה מבוססת על הביטול, מכל מקום כאשר יש אומדנא דמוכח הסותרת את המכירה ומתוך מעשיו מוכח שהוא חפץ ורוצה בכך שהחמץ יתקיים בידו לאחר הפסח, פשיטא דבכך הוא מגלה דעתו שאינו מתכוין למכור לגוי בלב שלם (ובכה"ג דברים שלב הוי דברים) ואין מכירתו כלום, וכן מבואר בשו"ת מחנה חיים ח"ב או"ח סימן כ"ה בנידון מכירת שאור לנכרי באופן שמעוניין דווקא בשאור ולא בשווי הממוני, שבוודאי זה אסור שכל מכירת חמץ הוא דווקא שיהיה שווה לו אם יתן לו הנכרי מעות או יכמור לו החמץ תחת המעות, אבל אם א"א לעזבב את השאור ביד הנכרי אז הוא הערמה ממש ואסור לכל הדעות.
ויש להדגיש כי הנידון בשו"ת שבט הלוי הוא יותר קל מנידון דידן ששם מדובר על חנווני הרוצה מלאי של משקאות למכור לאחר הפסח, ובזה באמת אין לו צורך דווקא במשקאות אלא בשווים הממוני, אבל בנד"ד שזקוק דווקא לחמץ עצמו ולא יועיל לו ואינו מעוניין בתמורה הממונית שיביא לו הגוי, י"ל שגם בעל 'שבט הלוי' היה כותב להחמיר בזה יותר.

ו - עיין בספר אליהו רבה סימן תמ"ח סעיף ג', וספר ישועות יעקב סימן תמ"ח ס"ק ה'.

ז - עיין שולחן ערוך סימן ת"נ סעיף ז' שאסור להשכיר כלי לאינו יהודי בפסח כדי שהגוי יבשל בו חמץ (חמץ של הגוי) ומעם האיסור כתב שם המשנה ברורה בשם הטור וז"ל: 'משום שהוא רוצה בקיומו של החמץ שאם ישפך החמץ בשעה שהכלי עומד על גבי האש יבקע הכלי, והרי הוא כנהנה מן החמץ', ומבואר שכאשר יש ליהודי עניין בקיומו של החמץ הרי זה אסור ונחשב כנהנה מן החמץ, וממילא בנידון דידן גם אם נאמר שהמכירה חלה מכל מקום עדיין יש לחוש מצד 'רוצה בקיומו', אמנם עיין שם בביאור הלכה שמביא מחלוקת האחרונים (חק יעקב והמקור חיים) האם גם להשאיל את הסיר לגוי אסור או רק להשכיר, וההבדל הוא שיש מהאחרונים הנוקטים שרק כאשר רוצה בקיומו של החמץ כדי להרוויח ממנו, שייך איסור זה, אבל כאשר רוצה בקיומו של החמץ לא על מנת להרוויח ממנו אלא רק על מנת שלא להפסיד, איין שייך איסור זה, וזה שורש ההבדל בין שכירות להשאלה, שבשכירות הוא מעוניין בקיומו של החמץ לא רק כדי שהסיר לא יבקע, אלא גם כדי להרוויח את דמי השכירות, אבל בהשאלה שהיא אינה למטרות רווח, וכל רצונו בקיומו של החמץ הוא כדי שלא יפסיד את הסיר - ליח לן בה, ומעתה גם בנידון דידן החשש מצד 'רוצה בקיומו' יהיה שייך רק לדעת המחמירים שאיסור זה שייך גם בהשאלת הסיר ולא רק בהשכרת הסיר ודו"ק (ובמכירת חמץ רגילה אין לחוש מצד 'רוצה בקיומו' כי אינו זקוק דווקא לחמץ אלא מסכים לוותר עליו תמורת שוויו הכספי) ויש עוד להאריך בעניין זה.

ח - ויש לציין שגם אם יהיה של מחסור של מזון מכל מקום ניתן לאגור מלאי מזון שאינו בגדר חמץ, וכגון אורז ומיני קטניות שונים שאינם חמץ, ואף למנהג בני אשכנז לא לאכול קטניות בפסח, מכל מקום אינו אסור בשהייה ואינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא, כמבואר ברמ"א סימן תנ"ג סעיף א', והמחמיר למכור גם קטניות (עיין שו"ת דברי מלכיאל ח"ד סימן כ"ב אות ה') בוודאי יוכל לסמוך על המכירה בכה"ג מאחר והוא רק חומרא.
ואעתיק כאן מתוך שו"ת שביבי אש חלק ג' סימן ל"ב מה שציטט מתוך ספר בית אב' לגאון הרב אליקים שלזינגר שליט"א:
'בדידי הוי עובדא, בשנת תש"ח, שירושלים עיה"ק הייתה במצוק ובמצור אין יוצא ואין בא וערבו כמעט ללחם, ואז שלחו לי מבית אבי מתל אביב קופסא עם חבילות קמח שהיה די לאפיית לחם לכמה שבועות, ומחמת המצור הגיע לידי רק בערב פסח בבוקר, לפני זמן האיסור, ושאלתי את מורי ורבי מרא דארעא הגה"צ מהרי"צ דושינסקיא זצ"ל, אם אוכל למכרו, ואמר לי: מנהג אבותינו בני אשכנז בידינו שלא למכור חמץ גמור וקמח הוא בחזקת חמץ, וציווה עלי לבערו מיד ומיהרתי להשליך לתנור בוער של המקווה, לתמיהתם של הרואים'. עד כאן.

ט - עיין בשו"ת מנחת אשר חלק ב' סימן מ"ה שכתב 'ואחד מגדולי הפוסקים שאלני שאלה שלכאורה גדולה היא. הלא חברות גדולות כמו אסם ותלמה מוכרות את כל חמצן, וכי מה יעשו חברות אלו אם אכן הנכרי יחליט לממש את זכותו ואכן יקח לרשותו את כל המלאי שברשות החברות וישלם תמורה מלאה, והלא יש להם הסכמים ארוכי טווח עם מאות חנויות וסוכנים ורשתות שיווק וכדומה, ואם יפרו החברות הסכמים אלה יתבעו אותם בדינא ודיינא, וע"כ שאין כאן כל כוונה אמיתית למכירה של ממש, ואין המכירה בעיניהם אלא כטקס בעלמא. אך לענ"ד אין בטענה זו כדי לערער את תוקף המכירה, דבכל ענפי המסחר הצדדים לוקחים על עצמם סיכונים רחוקים ביותר וכל הקונה בית יודע שברעידת אדמה הבית עלול ליפול וכל הקונה בהמה יודע שהיא עלולה למות ממכת ברק והמשקיע במניות יודע שהמניות עלולות לאבד את כל ערכן בן רגע וכן בכל תחום ותחום, ולעולם הוא שוקל רווח קרוב מול חששות רחוקים. וכך גם במכירת חמץ יודע כל מי שמח בקודקודו שהסיכוי שהנכרי ירצה אכן לממש את קניינו באופן של תשלום מלא ולקחת את כל החמץ לרשותו בפועל רחוק יותר מרעידת אדמה וממכת ברק וקריסת ענף המניות ביחד, ובעשרות שנים לא נודע במקום כלשהו שאכן הגוי ביקש הערכת שמאי והשתלטות על כל החמץ, ובכל שנה ושנה הנכרי מממש את זכותו למכור לנו את החמץ ככלות ימי החג תמורת רווח מסוים. סוף דבר כיון שקניין גמור הוא והמכירה מכירה גמורה, והגוי מוכר את החמץ תמורת רווח מסוים, אין בטענה זו לערער את תוקף המכירה' עכ"ד. וע"ע בספר שדי חמד מערכת חמץ ומצה אות ט' סימן כ'.

י - להעביר את החמץ לרשות הגוי ממש (עיין שו"ת להורות נתן חלק ד' סימן ל"ז) או לכל הפחות לעשות 'מסירת מפתח' (והנה בשו"ת להורות נתן שם תוך כדי דבריו שם כתב סברא להקל דווקא בארץ ישראל במי שיש לו חנות של מזון אם ראוי שיקנה חמץ לפני הפסח ולמכרו לנכרי כדי שיהיה לו מוכן למכור ליהודים אחר הפסח, וכותב להקל משום דאם לא כן יש לחוש שהחמץ היה הפסח אצל ישראל פושע שאינו מוכר את חמצו לנכרי והרי זה יהיה חמץ שעבר עליו הפסח, וא"כ ודאי יש צורך גדול להכין מקודם הפסח כדי שיהא מותר באכילה לאחר הפסח עיי"ש בדבריו, ובשו"ת שביבי אש שם תמה עליו שבשביל למנוע תקלה נתיר לעשות מה שאינו נכון מן הדין, ובפרט שכיום יש תקנה לחששות אלו (כמדומני כוונתו בזה שגם הישראלים הפושעים בעלי הסחורות מוכרים את חמצם ומוסיפים סעיף בשטר המכירה שהיא חלה עפ"י חוקי המדינה ועיין במש"כ בשו"ת בסוד שיח חלק א' סוף סימן מ"ח), אך על כל פנים יש לדעת כי נידון זה קל יותר מנידוננו שסוף סוף אינו צריך בעל החנות את החמץ הזה לעצמו וכל כוונתו רק להרוויח על ידי המכירה, משא"כ בנידון דידן שזקוק דווקא לחמץ עצמו, וכמבואר חילוק זה בשו"ת להורות נתן שם בסוף דבריו), והן אמת ששמעתי שיש המורים שמי שנזקק למכירת חמץ גם עבור חמץ גמור עדיף שיקנה את החמץ קודם הפסח ויעשה את מכירת החמץ בעצמו באופן המועיל כדת וכדין, מאשר יקנה את החמץ לאחר הפסח מכל מיני מקורות שאין ברור טיב המכירה שנעשתה בהם (וחידוש יש בדבר שקניית החמץ קודם הפסח מכניסה אותו לחשש של איסור דאורייתא לכמה פוסקים [עיין לעיל הערה ה' בשם החת"ס והשו"ע הרב] של בל יראה, ואילו חמץ שעבר עליו הפסח אינו אלא מדרבנן) אך מ"מ נידון דידן הוא יותר גרוע וכמבואר לעיל, אך עיין לעיל הערה ט'.

יא - וכן שמעתי מהגרש"א שטרן שליט"א שמתנגד מאוד להכללת בקבוקי וויסקי פתוחים וריקים למחצה לשליש ולרביע במכירת החמץ, שהרי אין כלל רגילות למכור ולקנות בקבוקים פתוחים, וצריכים אנו לקרב את המכירה אל השכר וההיגיון.

יב - ובלא"ה רבים מהדרים לא לקנות תוצרת חמץ שנמכרה לגוי, גם במכירה הרגילה שאין בה את החששות המוזכרים למעלה, וכמ"ש בשו"ת בסוד שיח חלק א' סימן מ"ח.

הסכנה שגדולה יותר מהקורונה

/ הרב יוסף גרליצקי*

בימים האחרונים, הוציאו ארבע-מאות הרבנים, החברים בקונגרס 'פיקוח נפש' שיש לי את הזכות לעמוד בראשו, 'קול קורא', בו התרענו, שהסכנה בהקמת ממשלת שמאל בתמיכת המפלגה הערבית הינה סכנה חמורה לתושבי ארץ-הקודש, רח"ל, הרבה יותר מאשר סכנת הקורונה, ה' יצילנו ממנה ומכל פורעניות המתרגשות ובאות לעולם.

בעקבות דברים נחרצים אלו, פנה אליי רב חשוב, בטרוניא: "הפעם הגזמתם בדיבוריכם אלו! עשיתם מענין שלימות הארץ 'עיקר' גדול כל כך, שחשוב יותר בעיניכם מהכל?!" לא אכנס לפרטי השיחה עימו, בה הסברתי לו את עמדתנו הברורה, שאכן מדובר בסכנה מוחשית ומיידית למיליוני יהודים באה"ק, שגם לא יהיה ניתן, ח"ו להציל ממנה, אם חלילה יתגשמו שאיפותיהם של השמאל והח"כים הערביים תומכי המחבלים.

אלא שהשיחה הגיעה לפסים אחרים, בהם טען אותו רב, שרבנים צריכים קודם כל להתמקד ולשמור על נושאי "שלימות התורה", דאגה לצביונה הרוחני של ארץ ישראל ותושביה, ושלימות הארץ, גם אם הוא ענין חשוב - אותו ניתן להשאיר ל'מפלגות הימין'... לכן ראיתי לנכון להבהיר נושא קריטי זה, על-כל-פנים מפן אחד שלו, ועוד חזון למועד לעסוק גם בצדדים נוספים וחשובים.

*

במדרש תנחומא נאמר: "חביבה ארץ ישראל שבחר בה הקב"ה, אתה מוצא כשברא העולם חילק הארצות לשרי

האומות ובחר בארץ ישראל, מנין? שכן משה אמר בהנחל עליון גוים, ובחר לחלקו ישראל שנאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, אמר הקב"ה יבואו ישראל שבאו לחלקי וינחלו את הארץ שבאה לחלקי".

גם במדרש רבה נאמר בסגנון דומה: "אמר לו הקב"ה למשה, הן הארץ חביבה עליי שנאמר "ארץ אשר עיני ה' אלוקיך דורש אותה תמיד", וישראל חביבין עלי שנאמר "כי מאהבת ה' אתכם", אמר הקב"ה אני מכניס את ישראל שהן חביבין עלי לארץ ישראל שחביבה עליי".

חביבות ו"בחירה" זו בעם ישראל, מזכירות לנו כמובן את הברכה שכולנו מברכים בכל בוקר ובעליה-לתורה "אשר בחר בנו מכל העמים, ונתן לנו את תורתו". מעניינת היא הלשון המיוחדת ב'טור' על ברכה זו: "ועוד יש ברכה אחרת על התורה, ברוך אתה .. מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו, ברוך אתה ה' נותן התורה. ויכוין בברכתו על מעמד הר סיני אשר בחר בנו מעל העמים וקרבנו לפני הר סיני והשמיענו דברים מתוך האש ונתן לנו את תורתו הקדושה שהיא בית חיינו".

כלומר, ברכה זו איננה "ברכת המצוות" על לימוד תורה, אלא ברכה מיוחדת על הבחירה בעם ישראל, שהיא דבר אחד עם נתינת התורה. כמו שאומר הב"ח שם שהיא "הודאה ושבח על מה שנתן לנו תורתו שהיא כלי חמדתו". וכן מסביר המגן-אברהם "כשיאמר ובנו בחרת יזכור את מתן תורה, היינו שבמתן תורה בחר בנו הקב"ה מכל העמים ונתן לנו את תורתו".

*

מה הוא עניינה ומעלתה של "בחירה" זו? בתורת החסידות, ובעיקר ובהרחבה גדולה בתורתו של הרבי, מבואר שהביטוי "בחירה" כוונתו עמוקה מאד:

בדרך כלל אין מושג של בחירה, כי אם "העדפה". כאשר אדם רואה שני חפצים, למשל, שני רהיטים או שתי בתים, ומחליט לקחת לעצמו אחד מהם - אין זו בחירה אלא "העדפה", הוא מעדיף לעצמו את הדבר הטוב בעיניו יותר. המושג האמיתי של "בחירה" הוא כאשר שני הדברים שוים לחלוטין, ואין שום אפשרות להעדיף משום סיבה שהיא אחד על השני, ואז מחליט האדם לקחת משום מה דוקא אחד מהם, ללא כל הסבר מדוע - זוהי" בחירה" אמיתית. כביכול האדם "מוכרח" לבחור בדבר זה, ללא אפשרות להחליט אחרת. הדבר למעלה מהבנתו ורצונו, אלא (בלשון תורת החסידות) "ענין עצמי".

ו"מבשרי אחזה אלו-ה": גם אצל הקב"ה, כביכול, לו אמרנו שהקב"ה 'העדיף' את עם ישראל, ניתן היה להבין שזהו ענין שקשור למעלות מסוימות, לנשמת היהודי הקדושה וכיוצא. אך מאחר והדבר נקרא "בחירה", פירושו של דבר שמדובר בענין כה פנימי ועמוק, שלמעלה כביכול מכל ענין של מעלה וטעם, ואינו תלוי בדרגות של קדושה וכיוצא בזה.

אדרבה, אומר אדמו"ר הזקן בספר התניא קדישא פרק מ"ט - "ובנו בחרת מכל עם ולשון - הוא הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם". וכי ניתן לראות מעלה כלשהי בגוף היהודי כשלעצמו על פני גופו של הגוי? - אך דוקא בכך מתבטא ענין הבחירה, שהרי לו מדובר היה בנשמה לא היתה זו בחירה כלל, משום שלאומות העולם אין נפש אלוקית שהיא חלק אלו-ה ממעל ממש. הבחירה היא רק בדבר שכלל לא ניכרת בו שום מעלה על פני זולתו.

כלומר, ענין זה ש"בחר בנו מכל העמים" הוא ענין מופלא ועצום שלמעלה מכל הבנה שלנו, כביכול הקב"ה מוכרח לבחור בעם ישראל, כי הם דבר אחד עם עצם פנימיותו ממש, ללא כל אפשרות למציאות אחרת.

ועם היות עניין הבחירה בישראל דבר עצמי ופנימי כל כך, באים חז"ל ומתארים זאת כדבר אחד עם הבחירה בתורה ובארץ ישראל - הבחירה ונתינת התורה הן דבר אחד, וכך גם הבחירה של הקב"ה בעם ישראל היא ענין אחד עם הבחירה בארץ ישראל - "אמר הקב"ה יבואו ישראל שבאו לחלקי וינחלו את הארץ שבאה לחלקי", כביכול בשניהם היא אותה בחירה שלמעלה מרצון - שניהם "באו לחלקי"

משמעות הדבר היא שהחביבות והבחירה העל-הגיונית בישראל, ובתורה ובארץ ישראל, כולן כאחד מגיעות מאותו מקום פנימי ועמוק. וכדברי המשנה באבות "חביבין ישראל - שניתן להם כלי חמדה חיבה יתרה נודעת להם שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו" - החביבות שב"כלי חמדה" היא היא החביבות שבישראל, וכך גם החביבות של ארץ ישראל - "אני מכניס את ישראל שהן חביבין עלי לארץ ישראל שחביבה עליי".

*

כיום הפך להיות מטבע לשון "שלושת השלמויות", כלומר, ישנה הקפדה על שלימות עם ישראל, הקפדה על שלימות התורה והמצוות, והקפדה על שלימות ארץ ישראל.

מידי פעם כשענייני הבחירות והמפלגות עולים על הפרק, אנו שומעים לפעמים התבטאות שיתכן שישנם כאלו שבשמירה על שלימות הארץ פחות מקפידים, כי כביכול הנושא קשור לנושאים מדיניים, אבל "לפחות הם מקפידים יותר מכולם על שתיים מהשלימויות - שלימות התורה ושלימות העם".

יש לדעת שדבר כזה הוא בלתי אפשרי. החיבור והקשר בין שלושת השלימויות הוא דבר אחד ממש, למעלה מכל אפשרות להפריד ביניהם. זהו ענין פנימי ועמוק הקשור לבחירת הקב"ה בישראל. ולכן ברגע שחסר בשלימות הארץ - באופן ממילא חסר גם בשלימות העם ובשלימות התורה. פשוט בלתי אפשרי אחרת.

לא לחינם אנו רואים לכל אורך ההיסטוריה, ובפרט בשנים האחרונות, ובימים אלו באופן ברור ומוחשי למול עינינו, שכל אלו הנמצאים בצד או במפלגה הפוגעים ונאבקים נגד שלימות התורה ושלימות עם ישראל, הם הם אלו שבסופו של דבר פוגעים בשלימות ארץ ישראל. גם כאשר מדובר ב"גנרלים" גדולים, שלכאורה בצעירותם מסרו את נפשם להגנת הארץ, לפתע פתאום הם מסוגלים לפגוע עד כדי כך בארץ ישראל, עד שבאופן שאיש אינו מסוגל להבינו בשכל אנושי - הם עומדים להקים ממשלה יחד עם אויבי ישראל התומכים בהשמדת עם ישראל רחמנא-ליצלן!

יש לכך רק סיבה אחת: אין כל אפשרות שהיא לשמור על אחת או שתיים משלושת השלמויות, ולהקפיד על האחרות. הקשר

ביניהם הוא קשר עמוק, ובלשון החסידות "קשר עצמי", שהוא דבר אחד עם הקשר העצמי שלהם לבורא עולם עצמו כביכול.

ונקוט האי כללא בידך - כל ארגון, מפלגה או תנועה, הפועלת לפגוע באחת מהשלימויות, תמיד נמצא שהוא קשור וממומן בסופו של דבר באותם ארגונים ידועים בחו"ל, הזוממים להשמיד את עם ישראל וארץ ישראל, והם הממשיכים בדורנו את ה"בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו" כפשוטו ממש, היה-לא-תהיה.

*

אין בדברים אלו כל חידוש. כך בדיוק הכריז בקול גדול כבר לפני 83 שנה הגה"ק הרב מנחם זעמבא הי"ד, בנאומו בכנסיה הגדולה של 'אגודת ישראל' שהדהד בעולם כולו שנים אחר-כך: "ולכן רק אנשים כאלה, אשר להם העוז המר לקרוע גזרים מתורתינו התמימה והקדושה - הם הם אשר ירהיבו בנפשם לקרוע גם את ארצנו לגזרים. אבל אנחנו שומרי התורה וחרדים על דבר ה' של תורה שבכתב ושבעל פה, מראשו ועד סופו, מוסרים את נפשנו על כל אות ואות, ועל כל מנהג שבישראל - בשום אופן לא נוכל להסכים לוותר אפילו על צעד ושעל אחד מארצנו הקדושה".

ועל המנסים להתהדר בהקפדה על "בעיקר על שתיים משלוש השלמויות", יש להמליץ את דברי הגמרא במסכת עירובין: "בשם ר' אחא בר חנינא ומאי דכתיב ורועה זונות יאבד הון, כל האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה מאבד הונה של תורה, ראה רש"י שם ד"ה הונה - "כבודה של תורה וסופה להשתכח ממנו".

בפרט שכך נפסק בשלחן ערוך בהלכה המפורסמת בסימן שכ"ט שע"י מסירת שטחי ארץ ישראל לנכרים מסכנים את כל העם היושב בציון כי "משם תהא הארץ נוחה ליכבש לפניהם".

ניתן לראות זאת במוחש, שבכל פעם שמוסרים ומוותרים על שטחי ארץ ישראל רואים מיד תוצאות של פגיעה בחייהם של יהודים אנשים נשים וטף, רחמנא-ליצלן. החל מאוסלו ועד להתנתקות, שנועדו "להביא שלום ובטחון", ותמורת זאת הביאו לאלפי הרוגים ופצועים, לא תקום פעמיים צרה, ולפחד ותסבוכת בטחונית וכלכלית שעד היום ישראל אינה יכולה לצאת ממנה מה'פלונטר' אליו הכניסה את עצמה.

לכן יש להכריז שוב ושוב, באופן חד וברור: מי שטוען שאצלו שלימות הארץ חשובה קצת פחות משלימות התורה והעם הוא טועה ומטעה - לא ניתן להפריד ביניהם. פחות הקפדה על שלימות הארץ משמעותה פחות הקפדה על שלימות העם ושלימות התורה! לא "שלימות אחת" חסרה לו משלושת השלמויות - אלא כל שלושת השלמויות חסרות!

ומן העבר השני - "מרובה מידה טובה": ניתן לראות תמיד באופן ברור, שכל אלו הקשורים ומחוברים באמת ובתמים להקב"ה נותן התורה - מבטאים בכל מהותם את שלימות התורה שלימות הארץ ושלימות העם באופן מוחלט ללא גמגומים ופקפוקים. כי אם ח"ו חסר באחד מהשלמויות הרי ברור מכך שחסר אצלו ח"ו בקשר עם בורא העולם ומנהיגו. כי אצל הקב"ה יש חביבות מיוחדת לתורה ולארץ ישראל ולעם ישראל, באופן של "בחירה" פנימית, וכביכול "אינו יכול" להיות בלי שלשתם ביחד.

והרי יודעים אנו, ש"כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם", אין שלום בלי תורה, ובלי שלימות הארץ על-פי התורה, שרק הן יחדיו, הן שלומו ושלימותו של עם ישראל, ב"ארץ אשר תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית שנה ועד אחרית שנה".

*רב מרכז תל אביב ושליח הרבי מלובביץ' לתל אביב רבתי

ביום הזה

/ הרב איתמר הרשקו

עם סיום שבעת ימי המילואים שהחלו בכ"ג באדר, לקח משה את אהרון ובניו ביום השמיני הוא ראש חודש ניסן ומשח אותם יחד עם המשכן וכליו והקדישם קודש קודשים לעבודת המקדש מכאן ועד עולם.

לאחר שמשה שימש בכל שבעת הימים שלפני הקמת המשכן וחניכתו, נכנסו אהרון ובניו לשמש בכהונה כשבשבעת הימים הראשונים של החודש הם צוו שלא לצאת מאוהל מועד.

על היום הראשון של חנוכת המזבח דרשו חז"ל שהוא הראשון לימי בראשית[1], משום שבהקמת המשכן הגיעה עיקר כוונת הקב"ה בבריאה- להשכין שכינתו בתחתונים כאן בארץ.

גם בבריאת האדם היה מעין זה. כל הבריאה כולה נבראה לפני השבת כך שהמציאות השלימה עצמה בשבת שבאה בסוף ימי בריאתם, ואילו האדם שנוצר רק ביום השישי, השבת הייתה עבורו כיום הראשון המתחיל ומקדים לכל השבוע הבא.

וזאת משום שלשבת יש שתי תכונות. היא גם המסכמת של ששת ימי המעשה שבאו לפניה, אך גם המתחילה והראש לימים הבאים לקראתנו לשלום בשבוע שלאחר מכן.

הנה כי כן, בחנוכת המזבח היה זה משה שעסק בהכנתו והקמתו ועל כן עבורו היו שבעת הימים שלפני חנוכת המשכן, כהכנה לכך. ואילו אהרון ובניו שנמשחו רק היום, הייתה עבורם חנוכת המשכן כהתחלה לקראת עבודתם בכל הדורות.

לאחר שאהרון ובניו נכנסים לכהונה ע"י פרישה מביתם במשך שבעה ימים, התורה משווה את יום חנוכת המזבח כיום הכיפורים וכמעשה הפרה האדומה[2]- שבשניהם על הכהן לפרוש שבוע לפני כן מביתו כהכנה לעבודה הנעשית במקדש.

ולמעשה מדובר בעניין אחד של כפרה מתמשכת, זמנית ותמידית.

הפרה האדומה באה לכפר לישראל על חטא העגל שנעשה ביום י"ז בתמוז. לאחר החטא עלה משה למרום והתפלל על ישראל שיכפר להם ה' על מעשה העגל. ארבעים הימים הראשונים היו בכעס ורק בראש חודש אלול נתרצה הקב"ה לישראל. לאחר מכן שב משה והתפלל עוד ארבעים יום עד ליום הכיפורים אז נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ועל כן הוא נקבע כיום כפרה לנו לדורות.

ראש חודש אלול שימש כיום הקמת המשכן. הוא גם היה היום האחרון לארבעים הימים הראשונים של תפילת משה אך גם היה היום הראשון לימי הרצון והרחמים שבאו בעקבותיהם והושלמו ביום הכיפורים.

הכהן המתכונן לשחיטת הפרה האדומה חייב לנהוג כפי אותו עקרון של פרישה קודם עשיה. ובכך באה הפרה להשלים את ימי ההכנה של הכהן ולכפר על ישראל, דבר שקיים עשר פעמים בלבד בכל הדורות.

ואילו כפרת הכהן הגדול התמידית שנעשית אחת בשנה ביום הכיפורים מצריכה גם כן פרישה מיד לאחר ימי ראש השנה כהכנה לכניסת הכהן הגדול לקודש הקודשים ביום ההוא.

חנוכת המשכן היוותה ציון דרך בימי עולם המתחלקים לשניים. טרם השכנת השכינה בארץ, ולאחריה.

במשך עשרים ושש דורות הוכן העולם לקראת הופעת השכינה בעולם, אך מאז ועד ימינו אנו עמלים להשכין את שמו יתברך בכל אתר ואתר כדי שלא יישאר מקום פנוי ממנו.

פרשת צו נקראת לעולם בסמוך לאחד הימים- פורים בשנה מעוברת, או פסח בשנה רגילה.

עניינה של הפרשה הוא הזירוז שצריך לתת לישראל מיד ולדורות[3] משום שיש חסרון כיס בנתינת זכר למחצית השקל בתענית אסתר, מתנות לאביונים בפורים ומעות קמחא דפסחא בערב הפסח. ודבר זה חוזר בכל שנה ושנה ובכל דור ודור.

הימים האלו הם ימי עליה וגאולה ולכן אנו סומכים גאולת פורים לגאולת פסח[4] ושניהם יחד נחשבים כימי כיפורים על ישראל ונחלתו.

היוצא מן הכלל הוא בפורים משולש, אז זוכים בני ירושלים לקרוא את ההפטרה של פרשת עמלק כיוון שזהו יום פורים דמוקפים, בעוד שאר ערי הפרזות קוראים את ההפטרה בירמיהו המסתיימת בפסוקים אותם קוראים גם בתשעה באב בבוקר- "כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו[5]", וזאת על מנת לומר לנו שמלחמת עמלק היא שהביאה עלינו את חורבן הבית יחד עם נס הפורים וגאולת ישראל ממצרים בימים ההם.

ופרשת צו היא המקשרת את הדבקים, מיד לדורות.

לפני שבאים לשמוח בימי הגאולה עלינו להכין ולזרז עצמינו למצווה ולעשות כפי שהתורה מציינת על אהרון ובניו- "ויעש אהרן כאשר צוה ה' את משה ובניו את כל הדברים אשר צוה ה' ביד משה[6]".

להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל[7], ששים ושמחים לקבל מפי משה כשומע מפי הקדוש ברוך הוא.

1 - ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן תנא אותו יום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית ראשון לנשיאים ראשון לכהונה ראשון לעבודה ראשון לירידת האש ראשון לאכילת קדשים ראשון לשכון שכינה ראשון לברך את ישראל ראשון לאיסור הבמות ראשון לחדשים- שבת פז:

2 - "צוה ה' לעשות" - כל שבעת הימים ורז"ל דרשו לעשות זה מעשה פרה לכפר זה מעשה יום הכפורים וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים וכן הכהן השורף את הפרה- רש"י ויקרא ח, לד

3 - אין צו אלא ל' זרוז מיד ולדורות אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס- רש"י ויקרא ו, א בשם תורת כהנים פרק א

4 - טעמא דרבי שמעון בן גמליאל מסמך גאולה לגאולה (פורים לפסח, רש"י) עדיף- מגילה ו:

5 - ירמיהו ט, כב

6 - ויקרא ח, לו

7 - רש"י שם

האיך שבט לוי אומרים "עבדים היינו" והרי לא היו בשיעבוד מצרים

/ הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א*

בליל הסדר אנו אומרים: עבדים היינו לפרעה במצרים. יש להתבונן האיך הכהנים והלויים שהם משבט לוי, אומרים פיסקא זו של "עבדים היינו", והרי ידוע כי שבט לוי לא נשתעבדו במצרים. והן אמת כי גם להם היתה שמחה בשעת יציאת מצרים, ועיין גם בספה"ק נועם אלימלך פרשת יתרו (בד"ה כי הוציא) שכתב בזה"ל: היות שכל אחד הבין מעלת הגאולה ההיא, לפי מדריגת גלותו שהיה בו. דהיינו מי שהיה עובד בחומר ובלבנים הקשה, הכיר טובות הבורא ברוך הוא בהוציאו משיעבוד הקשה, ויש אשר לא שיעבדו בהם כמו שבטו של לוי, אלא שהיו מוכנעים כעבדים, והבינו מעלת הגאולה על אשר יצאו בה לחירות. (עכלה"ק). סוף סוף איך הם אומרים עבדים היינו? ומצאתי בס"ד תירוצים רבים ונפלאים.

א החיד"א בהגדש"פ "שמחת הרגל" (עמוד ל"ג) כתב לפרש מה שאמרו חז"ל "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", ודקדק מה בא לרבות "כל", ומתרץ דבא לרבות את הלוים והכהנים שאע"פ שלא נשתעבדו והיו ברשות עצמם - גם הם חייבים בסיפור יציאת מצרים. מב' טעמים:

א. דמ"מ לא היו יכולים לצאת משם בעצמם, והקב"ה הוציאם.

ב. כיון שהם יצאו מהשיעבוד הרוחני, שאם היו שוהים עוד רגע היו נטמעים בנ' שערי טומאה, ואפשר שהיה מגיע הפגם גם לשבט לוי שהיו נמשכים אחר הרוב, וכדאיתא בזוה"ק על עון העגל דאף שיהושע לא היה שם, מ"מ הגיע אליו הפגם, ולכן גם שבט לוי

הכהנים הם שוים לישראל בפרטי מצות ליל הסדר. (עכ"ד).

ב בספר "דרך שיחה" (עמוד פ"ח) הביא בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א, דאיתא במדרש על הפסוק (שמות ה', ד') לכו לסבלותיכם, שמאז גם שבט לוי נשתעבדו, ולפי זה אתי שפיר.

ג עוד הובא בספר הנ"ל בשם הגאון רבי רפאל שפירא בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל, כי במצרים היו ב' חלקים, א' עינוי של עבדות, ב' שם עבד, ושבט הלוי אף שלא היה להם את העינוי, מ"מ היה להם שם עבדות, עיי"ש עוד בזה.

ד הגאון רבי ברוך ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל, (מח"ס "ברכת ראובן שלמה") כתב לי לתרץ וז"ל: שבט לוי אומרים בליל פסח עבדים היינו לפרעה במצרים, דאף שלא היו בשיעבוד מצרים, מ"מ היו בגלות מצרים, ולא היו רשאים לצאת לפני הזמן כי אם ששים ריבוא ישראל יחד. עכ"ל.

ה בספר "מועדי קדשיך" לאאמו"ר הגה"ח רבי אלחנן יעקב דוד שליט"א, (עמודים מ"א-מ"ג) תירץ בשני אופנים, וז"ל:

א. הגם ששבט לוי לא היו בקושי השיעבוד, אבל עבדים היו במצרים, והיו צריכים לעשות כל מה שפרעה מבקש, בעניני מסים, וכדומה, ולכן שפיר אומרים "עבדים היינו לפרעה במצרים".

דהבט וראה דברי רש"י (שמות י"ח ב') כשאמר לו הקב"ה (למשה) במדין "לך שוב מצרים, ויקח משה את אשתו ואת בניו" (שמות ד', י"ט-כ'), ויצא אהרן לקראתו, ויפגשהו בהר האלקים (שם ד', כ"ז), אמר לו מי הם הללו, אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין, ואלו בניי, אמר לו ולהיכן אתה מוליכן, אמר לו למצרים, אמר לו על הראשונים אנו מצטערים, ואתה בא להוסיף עליהם, אמר לה לכי לבית אביך (עכ"ל).

והנה הבה ונתבונן, כתיב (שמות ב', י"א) "ויגדל משה ויצא אל אחיו, וירא בסבלותם", זאת אומרת שאז כבר היה השיעבוד, ואח"כ ברח למדין, ואז היה בן י"ב שנה (מדרש רבה שמות פרשה ה' ס"ק ב'), וכשעמד אצל פרעה כתיב (שם ז', ז') "ומשה בן שמונים שנה", ואהרן ידע שמשה בא להוציא את ישראל ממצרים, ושמח על זה (שבת דף קל"ט ע"א, רש"י שמות ד', י"ד), וידע שזה כבר סוף השיעבוד, וידע ג"כ ששבט לוי לא עובדים עבודת פרך, עכ"ז אמר למשה "על הראשונים אנו מצטערים, ואתה בא להוסיף עליהם" שמע מינה שגם שבט לוי היו עבדים לפרעה.

וגם לא יכלו לצאת ממצרים, כדאיתא במכילתא (פרשת יתרו י"ח, י"א) מתחילה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים, שהיתה סוגרת ומסוגרת (הובא ברש"י שמות י"ח, ט') שסתמוה בכל מיני כשפים, כדי שלא יצא שום אחד מישראל (שפתי כהן פרשת שמות א', א').

ואיזה שיעבוד הוא, יכולים לראות משמעי בן גרא, שדוד המלך בצוואה לבנו שלמה, אמר (מלכים א. ב', ח') "והנה עמך שמעי בן גרא, בן הימיני מבחורים, והוא קללני קללה נמרצת" (שמואל ב. ט"ז, ה'-י"ג) "ואשבע לו בה' לאמר, אם אמיתך בחרב, ועתה אל תנקהו, כי איש חכם אתה, וידעת את אשר תעשה לו, והרודתו את שיבתו בדם שאול" (מלכים א. ב', ט').

ואיזה עילה מצא שלמה המלך להרוג את שמעי בן גרא, מספר לנו הכתוב (מלכים א. ב', ל"ו-מ"ו) "וישלח המלך ויקרא לשמעי, ויאמר לו, בנה לך בית בירושלים, וישבת שם, ולא תצא משם אנה ואנה, והיה ביום צאתך, ועברת את נחל קדרון, ידוע תדע כי מות תמות, דמך יהיה בראשך, - ויהי מקץ שלש שנים, ויברחו שני עבדים לשמעי, אל אכיש בן מעכה, מלך גת, - ויקם שמעי ויחבוש את חמורו, וילך גתה - ויוגד לשלמה כי הלך שמעי מירושלים גת, - וישלח המלך ויקרא לשמעי, ויאמר אליו הלוא השבעתיך בה', ואעד בך לאמר ביום צאתך והלכת אנה ואנה, ידוע תדע כי מות תמות - ומדוע לא שמרת את שבועת ה', ואת המצוה אשר צויתי עליך, - ויצו המלך את בניהו בן יהוידע, ויצא ויפגע בו, וימות" (ע"כ).

וזה היה חכמת שלמה, למצוא עילה איך להרוג אותו, דאם לא היה מצויהו, לא לצאת מירושלים, יתכן שהיה נשאר שם, כמו שרואים הרבה אנשים גרים בעיר אחת הרבה שנים, ולא יוצאים משם, רק כיון שאדם יודע שאסור לו, הוא מתחיל להרגיש שמוכרח לצאת.

כך היה במצרים, הגם ששבט לוי לא היו בשיעבוד, אבל ידעו שמצרים סוגרת ומסוגרת, אין יוצא ואין בא, ואיתא בזוהר (חלק ב' דף כ"ה ע"א) שישראל חשבו שלא יצאו ממצרים לעולם (ע"כ), זה לבד שיעבוד גדול. ובפרט לדברי הזוהר (שם) דמה שלא יכלו לצאת, לא היה על ארץ מצרים, רק המצריים היה מקשרים את כל אחד ואחד מישראל, בקשר מכשפים, שלא יוכלו לצאת משם לעולם. נמצא שכל אחד, אפילו שבט לוי, היתה עליהם כישוף, וזה לבד שיעבוד גדול נורא ואיום.

ב. דמי שהוא כהן או לוי, בגלגול זה, לא אומר שבמצרים היה ג"כ שייך לאותו שבט, יתכן בהחלט שהיה ישראל, לא כהן ולא לוי. כדאיתא באור החמה (על זוהר חלק ב' דף קי"ד) שמשה רבינו ע"ה נתגלגל ברבי שמעון בר יוחאי (הובא קונטרס רעיא מהימנא, ענין עיבור נשמה דף ז'), והרי משה היה משבט לוי, ורשב"י לא היה משבט לוי. גם בספר גלגולי נשמות (לרמ"ע מפאנו, אות ח' ס"ק נ"ט) כתב שחזקיהו מלך יהודה, הוא עמרם בן לוי (ע"כ), הרי שבגלגול הראשון היה משבט לוי, ובגלגול השני היה משבט יהודה. וכן ידוע שהגה"ק בעל אוהב ישראל מאפטא זי"ע, שלא התיחס לשבט לוי, אמר ביום כיפור בסדר העבודה, וכך הייתי אומר, והסביר שזוכר שהיה כהן גדול בבית המקדש (הובא בספר עשר אורות מערכת ז' ס"ק י"ג). (עכ"ל). ושוב אמר לי אאמו"ר שליט"א, לעיין עוד בספר "בתי הנפש" להחיד"א זיע"א (בד"ה תם אומר וכו', א"נ אפשר וכו') מש"כ עוד בזה (עכתו"ד).

ו ויש לציין שבאמת ב"שפתי חכמים" שם (אות י') מפרש שעל הראשונים אנו מצטערים, אמר רק על אשתו, אבל לא על בניו שהיו משבט לוי, עיי"ש. אולם לפי דברי אאמו"ר שליט"א, א"ש טפי שמה שאמר אנו מצטערים קאי גם על הבנים, שאף שלא היו בקושי השעבוד, מ"מ היו מוגבלים להוראות של פרעה הרשע וכדומה.

וכן מצאתי בספר "משכיל לדוד" על פרש"י שם שכתב וז"ל: על הראשונים וכו', דאף על גב ששבט לוי לא היו משועבדים, בעבודת פרך הוא דלא היו, מ"מ עבדים לפרעה מיהא הוו, ולא היו יכולים לצאת ממצרים. (עכ"ל).

וע"ע בגור אריה (שם) שכתב וז"ל: אע"ג דשבטו של לוי לא נשתעבד, היו יראים מפני גזירות כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, וכן היה שוחט בניהם ק"ן בבוקר וק"ן בערב, (עכ"ל), ומכל זה חזינן שפיר שהיו שבט לוי עבדי פרעה, והבן.

ז האדמו"ר משומרי אמונים אשדוד שליט"א, תירץ לי ב' תירוצים:

א'. שהדעת היה בגלות גם לשבט לוי, וכדאיתא במדרש (שמו"ר ט"ו, א') עה"פ (שמות י"ב, ב') החודש הזה לכם ראש חדשים, שהיו ראשי ישראל מכוסים, והכוונה שהדעת היה בגלות, וזהו הכוונה עבדים

היינו לפרעה במצרים.

ב'. עפ"י הידוע שגלות ויציאת מצרים היה גם לפני בריאת העולם, בבחינת גלות מצרים העליונה, וכמבואר בשל"ה הקדוש (מסכת פסחים פרק תורה אור, אות כ"ב) עיי"ש באריכות כל הענין, ונמצא ששם היו כל הנשמות עבדים למצרים גם הלויים, ולפי זה פירש מה שאומרים בנשמת 'מלפנים ממצרים גאלתנו', שלכאורה תיבת 'מלפנים' מיותר רק הכוונה מלפנים לפני בריאת העולם, והבן. (עכד"ק).

ח לענ"ד יש ליישב בס"ד עפ"י המבואר ברמב"ן (במדבר ג', י"ד) דלכן שבט לוי היו המעט כלפי שאר השבטים, כיון שלא היו בהבטחה של "כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ", ע"ש. ואם כן זהו גופא עינוי להם, ודו"ק.

ט עוד נראה לענ"ד להוסיף טעם ששבט לוי יכולים לומר עבדים היינו, דאין אנו בקיאים ביחוסי הכהונה (עיין מגן אברהם סימן ר"א ס"ק ד'), ובאמת ידעתי שיש לפלפל הרבה בתירוץ זה, דאם כן האיך מברכים הכהנים על נשיאת כפיים, ועוד. ואכמ"ל, ועיין גם בפתיחה לספר "משנת הדעת" על הרמב"ם הלכות טומאת צרעת (סימן א' עמודים י"ח, ל'- ל"ג) דיתכן שמטעם זה אין רואים נגעים בזמן הזה, מפני שאין אנו בקיאים בייחוסי כהונה. (ע"ש). וכתבתי רק ע"ד הדרוש לתרץ הקושיא, ודו"ק היטב, והבן. וע"ע בספר "פרדס יהודה" לאחי הרה"ג אברהם יהודה רבינוביץ שליט"א, מש"כ עוד לתרץ בזה. עיי"ש.

*מחבר ספר "גם אני אודך" ועוד ספרים.

"שבת הגדול": על שום מה?

/ הרב יצחק דב פריז

מנהגי השבת שלפני הפסח, המכונה "שבת הגדול", נתחדשו בימי הביניים, ללא קשר לארבע השבתות הקודמות לה: שקלים, זכור, פרה והחודש.[1] רש"י תמה במה גדולה שבת זו מיתר השבתות, ומכאן שלדעתו אין הכינוי הזה אקראי והוא טעון הסבר, ואכן רבים וטובים טרחו למצוא לו טעם.[2] לפי הטור, שבת הגדול קרויה כך על שם הנס, שכאשר לקחו ישראל שה לפסחם בעשור לחודש שחל אז בשבת, המצרים - שהשה היה אלוהות שלהם - לא פגעו בהם.[3] הבית יוסף טוען על-אתר כי לפי טעם זה, התלוי בעבר, היה ראוי לכנות כך את כל הימים משבת ועד הפסח, והעובדה שלא כך אירע היא משום שעיקר הנס היה ביום הראשון. החכמים מנו טעמים נוספים, וריבוי הטעמים - עדות לקלישותם. הלבוש מביא דעה שהמנהג לקרוא בשבת הגדול את ההפטרה בפרק ג' במלאכי הוא דווקא כאשר ערב-פסח חל בשבת, מפני שמוזכר בו ביעור המעשר, שמצוותו ביום זה. הוא עצמו סובר שזו צריכה להיות תמיד ההפטרה בשבת שלפני הפסח, שכן כתוב בה: "הנה אנוכי שולח לכם את אליהו וגו', שהוא דומה לבשורת משה [על] הגאולה במצרים והוי מעין המאורע בכל שבת הגדול".[4]

בעל הלבוש מביא גם את טעמו של הטור לפרטיו באריכות. גם הטור וגם הלבוש סוברים אפוא שאין שמה של שבת זו נקרא על שם הפטרתה אלא להפך, שמשום גדולתה נבחרה לה הפטרה שכתוב בה "יום ה' הגדול והנורא". גישתו של הרב י"ד סולובייצ'יק זצ"ל נתמכת גם היא בדברי הלבוש, אם כי בעקיפין. הרב סולובייצ'יק אומר כי למד מפרק י"ג בהלכות תפילה לרמב"ם, שחייב להיות מכנה משותף מהותי בין ההפטרה ובין קריאת היום או עניינו, והוא מעיד על עצמו שהשקיע עמל רב כדי לגלות קשרים אלו. מאמרו העמוק על ארבעת ההפטרות האחרונות של ספר ויקרא[5] מבוסס על הכלל, שאת קריאת התורה הנהיגו כדי ללמד הלכה, ואת ההפטרה - כדי לחזק את האמונה בגאולה ובביאת המשיח. ואכן, ברוח כלל זה, ותוך קישור העבר לגאולה העתידה - כיאה לדברי נבואה - הרחיבו המהר"ל ורבי עזריה פיג'ו,[6] בטעם בחירתו של פרק ג' במלאכי כהפטרת השבת שבה נעשתה ההכנה לגאולה, ובטעם כינוייה "שבת הגדול".[7] גם הם סוברים כי בשל גדולתה של שבת זו נקבע כהפטרתה הפרק שנזכר בו "יום ה' הגדול והנורא". ר"ע פיג'ו נוקט כדעת הטור והלבוש, ששבת זו אכן גדולה מיתר השבתות בשל הנס שאירע בה, אך מוסיף שהשם "שבת הגדול" ניתן לה גם על שם מהפך רוחני עתידי: והיום המקווה לפדיון נפשנו בגלותנו זה יוכיח שנאמר עליו - הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם (מלא' ג:כג).[8] ובתשובתו לשאלתו: "מה הכוונה בהשבת הלב הזה" הוא מנמק למעשה גם את מצוות קריאת ההגדה בפסח (שם): כי העצומה שבנפלאות היום ההוא... תהיה ההכרה הכוללת לכל בני העולם בא-להותו יתברך... והנה גרמו עונותינו בטלטולי הגלות, להוציא מן הכלל רבים מבני עמנו ונשקעו בטומאה... האמנם לא גברה השכחה לחלוטין בכלם כי קצתם ידעו את קונם ובלבם תקוע אהבתו ויראתו, אך לא עצרו כח ולא יכלו דבר איש אל אחיו עד שלפעמים אב לבנים לא יודיע מה שבלבו בענין אמונת הא-להות, מדאגה מדבר שמא ישמע החוצה ונמצא מתחייב בנפשו.

וכיוצא בזה לפעמים נפש הבן יודע מאד מי אדון לנו, ואביו ואמו לא ידעו מאומה. על כן למען שארית ישראל לא יעשו כמעשה יתר העכו"ם לבא לכלל ידיעת הסבה האמתית יתב' ביום הידוע הכללי, לפיכך מקדים להם שליחות אליהו זכור לטוב... קודם בֹּא יום הגדול וגו' הכולל לכל האומות. ...כי ישיב לב האבות על הבנים, ... עד שכלם מקטנם ועד גדולם ידעו את ה' כנפש האב וכנפש הבן, קודם היום הכולל. ואח"כ יבא היום הגדול שכל האומות יראו את ישראל מאמינים בני מאמינים ומהם ילמדו כל העולם. ... לפיכך נקרא גדול. גם המהר"ל סבור שאין שבת הגדול קרויה כך בשל הביטוי "הגדול והנורא" שבהפטרתה,[9] אלא שהוא מקשה על הטור: "למה תולה הנס בשבת דווקא שיקרא בשביל כך שבת הגדול?" לזכר נס שהתרחש בעשור לחודש היה צורך לקבוע חג בעשור לחודש. הוא מתרץ שהשבת, כעדות על כח ה' וחידוש העולם, גרמה: "שלא היו

רשאים לעשות דבר אל בני ישראל - שהיו רוצים לשחוט אלהיהם ולבטל עבודת אלילים - כי השבת הוא זמן מוכן לזה לבטל עבודת אלילים יותר משאר הימים".[10] ובמקום אחר הוסיף וביאר: שעיקר כח ישראל הוא הפה שלהם 'ונשלמה פרים שפתינו' בתורה ותפלה... ובפסח מצרים, שאז עדיין לא היה לנו כח ההתעוררות של תורה ותפלה בשיח שפתותינו, נצטוינו על מקח הקרבן פסח מבעשור לחדש שהיה אז ביום השבת שלפני הפסח..., ופעלו בזה התעוררות הגאולה שהיתה עתידה להם.[11] ר"ע פיג'ו רואה בהשבת לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם של מלאכי, תנאי מוקדם לגאולה כוללת, שישראל והאומות יכירו באלוקי ישראל, ו"יום ה' הגדול והנורא" הוא גדול ונורא במשמעות חיובית. משמעות השבת לב זו היא טיפוח משפחתיות, תקשורת בין-דורית והשפעה וקליטה דו-סטריות.[12]

רעיון זה אינו חידושו של ר"ע פיג'ו, שהרי את ריבוי האזכורים בתורה בדבר החובה לספר לבנים ביציאת מצרים פירשו כבר חז"ל כרמז לארבעה טיפוסים של בנים, שכל אחד מהם יש לחנך על-פי דרכו, כדי שגם כי יזקין לא יסור ממנה. בדורנו, שהתדרדר לאבדן ערכים ואינדיבידואליזם קיצוני עד כדי ערעור מוסד המשפחה - ועוד היד נטויה במיסוד "המשפחה החדשה" וספיחיה - ניתן אולי להבין את נבואת מלאכי לעומקה טוב מבעבר. בשבת ההכנה לפסח - חג הגאולה - לא נותר לנו אלא לפלל שמישראל יצא אור לגויים, ותתקיים בנו הנבואה: "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם" ב"יום ה' הגדול והנורא", כפירושו של ר"ע פיג'ו.

1 - שבתות אלו נזכרו כבר במשנה מגילה כט ע"א ואילך, והפטרותיהן - בתוספתא מגילה פ"ג.
2 - על שבת הגדול ראה, למשל, אוצר דינים ומנהגים, יהודה דוד אייזנשטיין, תל-אביב תשכ"ט; הגדה שלימה, הרב מנחם מ. כשר, ירושלים תשכ"א, פרק י"ב; הרב אלתר הילביץ, "הפטרת שבת הגדול", סיני, סט (תשל"א), עמ' 67-73; שלמה אשכנזי, דור דור ומנהגיו, תל-אביב 2 1987, פרק ח: "שבת הגדול וטעמיו".
3 - טור או"ח, סימן ת"ל, ומקורו בתוספות שבת פז ע"ב, ד"ה "אותו יום".
4 - לבוש החור, חלק אורח-חיים, סימן ת"ל.
5 - "בין פסח לשבועות", הצופה, גיליון ערב חג הפסח תשמ"ט.
6 - בספר הדרוש שלו בינה לעתים, איטליה, 1579-1647. ספר זה נדפס פעמים רבות ושימש דרשנים רבים. רבי עזריה פיג'ו חיבר גם ספר הלכתי חשוב, "גידולי תרומה", שהוא פירוש על ספר התרומות.
7 - אולי בשל אריכותו של הסבר זה לא מנאוהו בעלי אסופות, ועל כגון זה נאמר: "הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל", זוהר פרשת נשא.
8 - בינה לעיתים, ח"א, דרוש א לשבת הגדול.
9 - גבורות השם - פרק ל"ט.
10 - דרשות המהר"ל - דרוש לשבת הגדול.
11 - "דברי נגידים", פירוש המהר"ל להגדה. רעיונו זה, שבמתן תורה זכו ישראל לכוח לפעול בדיבור בדברים שטרם יציאת מצרים דרשו קרבן, מנסח ר' נחמן מברסלב: "יצא הדיבור מהגלות", שיחות הר"ן אות פ"ח.
12 - הפסיכולוג הנודע אריק אריקסון עומד על חשיבותה הרבה של התקשורת הבין-דורית, ראה: Erik H. Erikson: The Life Cycle Completed: A Review (Norton, New York 1982); John Snary, How Fathers Care for the Next Generation: A Four Decade Study

סיפור לשבת

פסח על גדות החידקל: זיכרונות

/ סבתא נעימה

את תשע שנות ילדותי הראשונות עברתי בבגדד, עיר התמרים, שנהר החידקל חוצה לשניים. לאורך הנהר הייתה טיילת יפה, אליה נהגנו לקחת את האחים ואת בני-הדודים הקטנים לטייל. לדודה שלי היה ארמון מפואר על שפת החידקל ממש. בכל שנה, הנהר היה עולה על גדותיו ומציף, בין השאר, גם את המרתף שלה. מרתף שסובל מהצפות היה חיסרון גדול בעיר העיראקית החמה שלנו. לפני עידן המקררים החשמליים, קשה מאוד היה לשמור על מוצרי המזון שלא יתקלקלו או יתליעו. לכן, כמעט בכל בית נבנה מרתף שרובו נמצא מתחת לפני הקרקע, להוציא חלונות גבוהים שפנו אל הרחוב. במרתפים האלה אוחסנו הפרודוקטים השונים, כמו קמח, אורז, קטניות, שמנים וריבות; שם הוצבה 'תיבת הקרח' (המקרר של אז) ושם גם היינו אוכלים בימים החמים. על החלונות הגבוהים של המרתף היו בונים מסגרת עץ ובתוכה קש. מין טפטפות היו מרטיבות את הקש והרוח הייתה מפעילה את ה'אב טיפוס של הקולר המודרני', וכך צונן המרתף עוד יותר.

מובן שבעיר ששוכנת על שפת נהר גדול כמו החידקל, מצאו דגי הנהר מקום של כבוד בתפריט המקומי - דגים קטנים מטוגנים, דגים מבושלים ולחגים, דגים גדולים ממולאים בכל טוב. את הדגים הממולאים היינו מביאים למאפייה שם היו אופים אותם עבורנו. לפסח, אמא הייתה מכינה צלונה. אמא לא הייתה מחלקת את האוכל למנות מסודרות ומחושבות. היא הייתה מכינה מגוון רב של מאכלים, מגישה הכל לשולחן, וכל אחד היה ממלא את הצלחת כרצונו. האורז - היווה אצלנו בסיס כמעט לכל ארוחה במשך השנה, וגם בפסח. לכבוד החג היה צריך לבדוק כמויות גדולות של אורז שיספיקו לכל השבוע, ולפי המנהג לחזור על הבדיקה שלוש פעמים. כדי להקל על המלאכה, היו מתאספות קבוצות של נשים ובודקות את האורז בצוותא, כל יום בביתה של אחרת. כך הפכה העבודה המייגעת לנעימה יותר ומהירה יותר. הנשים היו מעמידות במרכז מגש נחושת ענק, כמו שולחן עגול. באמצעו

המשך בעמוד הבא...

ערמו אורז לא בדוק, וכל אחת מהן הייתה 'מעבירה' תוך כדי בדיקה את האורז לכיוונה. הנשים עבדו, ובינתיים הילדים, שמצאו את עצמם מוקפים מידי יום בהמון חברים בני גילם, חגגו. פעם ניסיתי להבין איך יכול להיות שאצל עיראקים דוברי ערבית שאינם מסוגלים להגות את האות פ' קוראים לאורז פְלאו. מסתבר שלהבדיל משכניהם הגויים, רוב היהודים ידעו להגות את הפ' (אולי בזכות השפה העברית בה התפללו).

גם אנחנו הילדים השתתפנו בהכנות לפסח. אחד התפקידים בו לקחנו חלק פעיל היה ניקוי ומירוק כלי הכסף. המנהג להוציא בליל הסדר את כל כלי הפסח ולפאר בהם את הבית רווח עד היום בכל עדות ישראל, בבתים רבים מהדרים לייחד כלים מיוחדים לפסח - כמו קערה לסדר או גביע לקידוש - לעטר את את שולחן הסדר. אצלנו היו כלי כסף רבים במיוחד - כלי הגשה, קעריות, מערכת סכו"מ מלאה ועוד. בין השאר, לכל אחד מבני המשפחה היו גביע וצלוחית מכסף, אותם קנה אבא עבור כל תינוק חדש במשפחה. על גבי הצלוחיות היו חרוטים מגני דוד. בתקופת מלחמת העצמאות, היו שוטרים עוברים מבית יהודי לבית יהודי ומחפשים אחרי סימנים שיעידו על "בגידה במולדת העיראקית", שחייליה נלחמו בישראל. אדם שנמצאו אצלו סימנים מרשיעים כאלה, היה נכלא ועמד בסכנת הוצאה להורג כבוגד. החזקת צלוחיות עם מגן דוד יכלו להוות עדות מרשיעה מספקת לשיתוף פעולה עם "האויב הציוני", ואנחנו הטמנו אותן במרתף, בתוך שקי האורז. אדם שנמצאו אצלו סימנים מרשיעים כאלה, היה נכלא ועמד בסכנת הוצאה להורג כבוגד. כלי כסף נוסף אותו מירקנו הייתה לוסטרה מיוחדת אותה היו תולים מהתקרה רק בפסח. המנורה כולה הייתה עשויה כסף מעוטר בפיתוחים. במרכזה הייתה קערת זכוכית שלתוכה היו יוצקים שמן ומים, ומדליקים נרות מפתילות שהיו תחובות במעגל בטבעת מתכת מיוחדת שעמדה בתוכה (קַנדיל). מסביב היו קנים ועליהן נורות חשמל צבעוניות. את כל הכלים האלה, יחד עם תכשיטיה של אמא ואוצרות רבים אחרים השארנו מאחורינו בעיראק כשעלינו ארצה, כשבגדינו לעורנו ותו לא.

למרות שאמא שיתפה אותנו בחלק מהמלאכות, לא בכל דבר היא הרשתה לנו לעזור. "לילדים אסור לקלף פול!" היא הייתה מתעקשת, "זה מסוכן!". את גרגרי האפונה היא הרשתה לקטנים לחלץ מתרמיליהם, אך לא את הפול. הסיבה לאיסור הזה נעוצה כנראה בבעיה המוכרת היום כחוסר באנזים G6PD, שגורם הרס לכדוריות הדם האדומות בעקבות מאכל, ולעיתים אף מגע, בחומרים מסוימים, וביניהם פול.

למרבה האירוניה - המוטציה הזאת נפוצה מאוד אצל יהודים ממוצא עיראקי בכלל וכורדי בפרט, אצלם הפול נחשב למאכל מסורתי.

על הגג שלנו היה טבון חמר מיוחד לאפיית מצות. אמא ודודה שלי היו מכינות יחד את המצות לליל הסדר בפרט ולכל החג בכלל. אני זוכרת את עצמי עוקבת בהתפעלות אחרי תנועותיהן המהירות - להספיק לאפות את כל מנת הבצק שהכינו לפני שתחמיץ. שוב ושוב, מכינות עיסה, מרדדות דק דק לדף עגול, מכניסות לטבון ומוציאות מצות קשות וריחניות. אבא היה מביא למטבח את ארון הרשת המיוחד, מעמיד אותו במקום מאוורר ומניח בתוכו את המצות. את המצה השמורה הן אפו מקמח שמור מיוחד שקנו הגברים. מצות אלה היו עבות יותר ורכות, וקשה היה לשמור אותן לאורך זמן. את המצות האלה אכלנו בליל הסדר.

וכשהגיע החג, היינו יושבים סביב השולחן לבושים במחלצות חדשות, על השולחן הבהיקו כלי הכסף שאנחנו ניקינו ומלמעלה זהרה מנורת הקנים בשלל גוונים ונצנוצים. מקערת הסדר עלה ריחן המפתה של המצות יחד עם ריח החסה הטרייה, כשהסילאן הצלול והמבהיק תורם מריחו המתקתק - איך יכולנו שלא 'להדר' במצוות כורך, ולאכול כל כך הרבה מצה עם חסה וסילאן באגוזים ובוטנים, עד שהבטן התפקעה. ואז, כשהגיעו ל'שולחן עורך', היינו אנחנו, הקטנים, נרדמים - שבעים ומרוצים (למורת רוחה של אמא שטרחה כל כך הרבה על הכנת האוכל).

אחת מחוויות הסדר הנעימות ביותר, הייתה דווקא הדרך בה הוא נפתח. אחרי הקידוש ואכילת הכרפס (אותו טבלנו במי לימון ומלח). נשמעה דפיקה על דלת הבית. אבא היה פותח ומוצא מולו חבורת אנשים זרים. האנשים האלה היינו אנחנו, הילדים. כל אחד מאיתנו לבש בגדים שונים ומשונים אותם ארגנו לעצמנו מארונם של ההורים. אל תשאלו אותי איך אמא שלי הסכימה לזה אחרי שטרחה כל כך קשה לנקות ולסדר הכל לפסח - אולי בגלל שגם היא נהנתה מהמשחק הזה בתור ילדה. על הגב היינו לוקחים ציפיות מלאות בכל מיני דברים. חלק מאיתנו השתמשו בסדינים בתור לבוש, ואחרים בחרו לקחת את הבגדים של האחים הקטנים והשתחלו לתוכם במאמץ רב. אבא תמיד 'הופתע' למצוא זרים מוזרים מאחורי הדלת. "מי אתם?" הוא היה שואל, "מה מבוקשכם ומנין באתם?" "אנחנו יהודים", ענינו לו. "ברחנו ממצרים. פרעה העביד אותנו בפרך ואנחנו ברחנו משם, ועכשיו אנחנו נודדים במדבר בדרך לארץ ישראל." ככה נפתח המשחק. מכאן ואילך היה מתנהל דו שיח משעשע ככל האפשר, בו אבא היה מסרב להכניס אותנו הביתה שמא אנחנו אנשי בליעל, ואנחנו מתאמצים להוכיח שאנו באמת פליטי מצרים הזקוקים לרחמים ולהכנסת אורחים יהודית הגונה.

האחים הגדולים היו מצביעים על הקטנים ומנסים לעורר את רחמיו של בעל הבית על הילדים המסכנים שלא אכלו ארוחה מסודרת כבר כמה ימים. עד שלבסוף אבא היה 'משתכנע' ומזמין אותנו במילים: "הא לחמא עניא... כל דכפין [מי שרעב] ייתי ויכול [יבוא ויאכל]". ואנו היינו נכנסים, ומתחילים לשיר את ארבע הקושיות.

ידועה ומפורסמת מידת החשיבות של "והגדת לבנך" בליל הסדר. לא פחות מזה ידועה נטייתם של הילדים להירדם באמצע. בכל עדה היו עושים מאמצים שונים ומשונים כדי לשמור על ערנותם של הקטנים.

משחק האפיקומן אצלנו היה מעט שונה מהמשחק המוכר.

המשך בעמוד הבא...

אבא היה בוחר את הקטן בילדים (שכבר מבין), לוקח אותו הצידה ואומר לו: "תראה, אני לא רוצה שיגנבו לי את האפיקומן, אני רואה שאתה ילד אחראי ואני סומך עליך שתעשה הכל כדי לשמור עליו בשבילי". את האפיקומן העטוף במטפחת בד מיוחדת, היו קושרים אז לזרועו של הילד, והוא היה מתאמץ בכל כוחו לשמור על ערנות כדי לא למעול בתפקיד החשוב. שאר הילדים היו מנסים לגנוב ממנו את האפיקומן, וככה כולם נשארו ערים. מה שאני פשוט לא זוכרת הוא, אם בכלל היו מעורבות במשחק הזה גם מתנות.

למרות שנהגנו לאכול 'שרויה' (מצה או קמח מצה שהורטבו) וגם קטניות, בכל זאת היו מספר דברים מהם נמנענו בפסח – עדשים, חומוס (בגלל המלה שדומה לחמץ) וחומץ. חסרונו של החומץ ניכר בסוגי הסלטים שהוגשו לשולחן.

מצבם הכלכלי הכללי של יהודי עיראק היה בכי טוב. הדבר בא לידי ביטוי בשפע ומגוון המאכלים שהוגשו לשולחן. לקראת החג אבא היה יוצא לשוק מוקדם בבוקר, מייד אחרי התפילה. אמא מעולם לא עשתה זאת בעצמה. מידי פעם אחד הילדים היה מתלווה אליו, ואני זוכרת כיצד היה מתמקח עם הרוכלים במיומנות רבה ולפי מיטב מסורת המסחר המזרחית. לאחר שבחר את המוצרים שרצה, הוא היה עוזב את החנות וסבלים היו מביאים את המשלוחים אלינו הביתה - אורז וקטניות; ירקות ופירות טריים; תמרים בכמויות מסחריות כמעט (אחרי הכל גרנו ב'עיר התמרים'), ופירות יבשים שונים...

באסרו חג נהגנו לצאת אל מטעי התמרים שעל שפת הנהר, ולעשות שם 'פיקניק' המוני. בערב היינו שבים הביתה והגויים היו מחכים לנו עם לחם טרי ומאפים אחרים. היינו קונים מהם את המאפים ועורכים סעודת חמץ ראשונה, יחד עם חלב, גבינות ולַבָּן - מעין לבן עשיר יותר בשומן, אותו היו מקציפים עם מים ומקבלים מן 'רוויון' טעים. הגויים, באופן כללי, הכירו את המנהגים שלנו ושיתפו איתנו פעולה, הן בקניית החמץ לפני החג, והן בהבאת מוצרי חמץ בתום החג. הרוכלים ידעו כמובן כיצד להיערך לקראת החגים. והגוי של שבת ידע להיכנס לבתי היהודים בשבתות ובחגים, לבדוק בעצמו מה נדרש, ולעשות את זה מבלי לקבל שום הוראה מבני הבית.

ניסן הוא ראש חודשים - החודש הראשון במנין החודשים לפי הלוח העברי, וכך, עם צאת החג, נהגנו לעבור מבית אל בית ולאחל זה לזה שנה טובה. האנשים היו לוקחים בידיהם צרורות של ירק ו'חובטים' בראשי חבריהם בברכה לשנה טובה ופורייה.

[אש התורה]

שביבים / שאול שיף

מעשה מרטיט בטינר

לפני כשנתיים, לאחר סיום ההילולא בכ"א אדר בציונו של בעל ה'נועם אלימלך' זי"ע בליז'ענסק, פרצה במקום שריפה גדולה שגרמה לנזק רב למקום. לאחר שעה ארוכה הצליחו הכבאים להשתלט על הלהבות. בחסדי שמים לא היו נפגעים בנפש. מה שטרם פורסם הוא השריפה השנייה שהייתה בציונו של ר' אלימלך, אליה אתם מתוודעים לראשונה כאן. למעשה, את הסיפור שלפניכם הייתם אמורים לשמוע מחוקרי שריפות, רק בסייעתא דשמיא ובזכות הצדיק ר' אלימלך, כותב השורות יכול לעשות זאת בעצמו...

שעת לילה מאוחרת, הציון הק' של הצדיק ריק מאדם, דממה מוחלטת באזור כולו ורק אני נמצא במקום, לבד. זכיתי לצבוע את הציון ולחדש אותו כבעבר. כידוע, הציון של ר' אלימלך מוקף בסורגים, אלא שבמקום צבע זהב מרשים ומכובד הם היו מפויחים בעקבות השריפה, והיה צורך לקלף את הצבע הישן ולנקות עם טינר את הסורגים טרם הצביעה מחדש בזהב. וכך, בעוד אני שופך טינר על המטלית, נשפך טינר על הנרות שדלקו בצמוד לציון והמטלית התלקחה במהירות וגרמה שהטינר ישפך על הבגדים שלי, שהפכו בתוך שניה למאכולת אש. ניסיתי לשווא לכבות את האש שבערה במכנסיים ובחולצה, אולם, חוץ מכוויות בידיים לא עזר כלום. האופציה להתגלגל על הרצפה לא עמדה על הפרק, מאחר וטכנית לא היה די מקום לכך. ניסיתי להוריד מעלי את החולצה, אלא שהכל בער ולא היה שייך לעשות כלום, פשוט כך. ואז ברגעים קריטיים אלו כשאני רגע לפני קריאת שמע בפעם האחרונה בחיי... מתוך אמונה תמימה שזה הדבר היחיד שיעזור לי - צעקתי שתי מילים: 'רבי אלימלך!' באותה שניה, האש מהבגדים כבתה כאילו לא היתה מעולם, וכל מה שנותר לי זה לכבות את המטלית שהמשיכה לבעור. הסתכלתי על הבגדים, והם היו שלמים כאילו לא בערו מעולם. המטלית לעומת זאת היתה חרוכה ושחורה.

אם הנס הזה לא היה קורה לי באופן אישי, ספק אם הייתי מאמין שדברים כאלו קרו. זה נשמע דמיוני. אין לי ספק שזכות הצדיק היא שהגנה עלי, והסיבה שאני כותב זאת היא במטרה להודות להקב"ה בקהל עם, ושכל אחד ידע את כוחה של זעקה מעומק הלב המתקבלת מיידית.

בעל המעשה: ח.ז.

(גיליון 'טיב הקהילה' משפטים תש"פ)

תשובה מן השמים

סיפר המגיד רבי שבתאי יודלביץ זצ"ל: מעשה באדם למוד סבל, אשר ייסורים, מכאובים שונים ומחלות פקדו אותו ואת אנשי ביתו. פרנסתו לא היתה מצויה לו בריווח, ועוד קשיים שונים ליווהו בימי חייו. יום אחד החליט כי ילך אל הצדיק רבי שלום שרעבי זצ"ל להתברך מפיו ולהתייעץ עמו על מצבו, כאשר הגיע לבית הרב נתבקש ע"י הרבנית להמתין עד שהרב יתפנה אליו. התיישב האיש באחד הכיסאות שניצבו בחדר, וכיון שעייף היה מטורח הדרך שקע בשינה עמוקה. ובחלומו הוא רואה את עצמו עולה לשמים והנה לפניו דרך שוממה ודממה שוררת במקום, אט אט החל צועד במעלה הדרך, לפתע שמע מאחוריו קול רעש גדול הולך וקרב אליו. לפתע עקפה אותו מרכבה גדולה מלאה מלאכים לבנים, חלקם גדולים ועצומים וחלקם קטנים וצנומים. כאשר תמה שיירת המלאכים הלבנים, החלה לעבור על פניו שיירה ענקית של מרכבות נושאות מלאכים שחורים מטילי אימה. הדבר עורר את סקרנותו, הוא החיש את צעדיו, עד אשר הגיע לכיכר רחבת ידיים, ושם מצא את כל המרכבות חונות. המלאכים שירדו מהן פנו לעבר מרכז הכיכר שם עמדו מאזנים ענקיות, והחלו לעלות עליהן. האיש לא הבין מה מתרחש לנגד עיניו, מה פשר המחזה, עד שהוסבר לו, כי כאן הוא בית דין של מעלה, וכעת דנים דינו של אדם, המלאכים העולים על המאזנים נוצרו מהמצוות ומהעבירות שעשה האדם בימי חייו. כאשר עושה האדם את המצווה בשלמותה נברא מלאך גדול וכבד משקל, אך כאשר אין המצוה נעשית בשלימות נברא מלאך פגום, חסר איברים דק וצנום, והוא הדין לגבי המלאכים הנוצרים ממעשי העבירות, אלה שנבראו מעבירות שנעשו בכוונה תחילה או מתוך הנאה, נבראו גדולים וכבדים. לעומתם, המלאכים שנבראו ממעשי עבירה שהיו בשוגג או באונס, הם צנומים וקטנים.

לאחר ששמע את דברי ההסבר פנה לעבר המרכבות, ואכן ראה שעל אחת מהן ישנו שלט שעליו כתוב שם של מצווה או של עבירה, על המרכבות שבהן היו המלאכים הלבנים היה כתוב: תלמוד תורה, תפילה, כיבוד אם ואם, גמ"ח, שמירת שבת ועוד. על המרכבות של המלאכים השחורים, היו שלטים שנשאו שמות עברות, ביטול תורה, לשון הרע, חילול שבת, גזל... ובינתיים המאזניים הולכות ומתמלאות במלאכים לבנים מצד אחד, ושחורים מצד שני. בעוד הם מטפסים ועולים על המאזניים, התעניין האיש לדעת מי הוא האיש הנידון במשפט זה? והשיבו לו, כי הוא עצמו נידון במשפט. בעודו נדהם ונחרד, רואה הוא כי כמעט כל המלאכים כבר ניצבים על המאזנים, וההכרעה נוטה לצד המלאכים השחורים, ידוע ידע כי אם זו תהיה התוצאה הסופית - הרי דינו כדין הרשעים, ועל כן החל רועד כולו מפחד הדין, והנה הכרוז מכריז ושואל, האם נשארו עוד מלאכים? והתשובה היא "לא"! ושוב שואל הכרוז, אולי סבל היהודי ייסורים בימי בחייו, ואם כן אפשר לצרפם לצד הזכויות, מיד מופיעה מרכבה ענקית של מלאכים שנבראו מהייסורים שסבל, וכנגד כל מלאך של ייסורים הורידו מהמאזנים כמה מלאכים שחורים, שכן ייסורים ממרקים את האדם מעוונותיו, ואז רווח לו מעט, כאשר ראה שמשקלם של השחורים הולך ופוחת וכפות המאזנים כמעט השתוו זו לזו. כאשר תמו גם מלאכי הייסורים, ראה שהכף עדיין נוטה במשהו לצד העבירות, ומזה הבין שמצבו בכי רע, שעוד מעט יוכרז פסק הדין והכף נוטה לרעתו. בצר לו נפלטה לפתע מפיו זעקה גדולה "הבו לי עוד קצת ייסורים!!!" מקול הצעקה התעורר האיש מחלומו, ובבית הרב נבהלו מהזעקה, חשו לעברו ושאלוהו: מה ארע? רק עכשיו הבין שהכול היה חלום... קם ממקומו ופנה לעבר הדלת. משראתה אותו הרבנית, קראה אחריו: רצית לדבר עם הרב? השיב האיש: כבר אין צורך, קבלתי את התשובה המתאימה מן השמים...

(אוצרות התורה)

לשחק עם הילדים בלגו

הסכיתו להוראתו החיונית כל־כך של הגה"ק רבי חיים פאלאג'י זי"ע, אשר מדריך איך צריך להתנהג בעת מגיפה. הוא לא מתייחס לכל הצעדים הרוחניים בהם צריך להתחזק (וצריך להתחזק!), אלא פונה לאפיק אחר לגמרי:

"כל זמן המגיפה תרחק מאד בתכלית מכל מיני כעס ודאגה ועצבון, ואדרבא - תהיה שמח תמיד בכל מיני שמחה..."

בהמשך הוא מסביר, שדווקא בזמנים לחוצים כמו בעת מגיפה, צריכים להישמר מלכעוס על הילדים ולנהוג מתוך שמחת הלב. שכן הכעס והרוגז - מזמנים את המזיקים, חלילה. בעוד השמחה וטוב הלב - דוחים את כל הפגעים מהבית.

האמת? זוהי הסגולה הקשה ביותר לביצוע.

דווקא כעת, כשאנו מלופפים עם הילדים, כולם יחדיו כמו בתיבת נח, דווקא עכשיו צריכים להתאמץ כל־כך להשרות אווירה רגועה ונעימה בבית. לא להתעצבן ולא לכעוס, אלא להכיל את הנפשות הקטנות (וגם את הנערים הגדולים!) ולדאוג שהבית יהיה חממה של שמחה - חממה המוגנת מכניסתם של נגיפים ומזיקים כאלה ואחרים.

רבים מאבות המשפחות פחות רגילים להיות חלק מהמהומה הביתית היום־יומית, ופתאום כל אחד (שלא קיבל את התואר 'עובד חיוני'...) מוצא עת עצמו בבית, מוקף בילדיו ומנסה לאתר לעצמו מוצא מן הסבך.

אתמול האזנתי לשיעור מופלא מפי הגה"ח רבי יואל ראטה שליט"א, ראש ישיבת 'תפארת התורה' בארה"ב, המדריך את תלמידיו בשפה פשוטה:

"דעו לכם אברכים, שאין כל פחיתות כבוד להתיישב על הרצפה ולשחק עם הילדים בלגו ובפליימוביל. לא רק בשעת מגיפה ולחץ. אבל במיוחד בימים טרופים כאלה, כשהילדים וההורים נמצאים ביחד בבית, יש לנצל את השעות ולהפוך אותן מ'שעות בלתי נגמרות' ל'שעות איכות'. תשחקו עם הילדים, תרדו לרמה שלהם, תבנו את הקשר החיוני כל־כך בין הילד להוריו".

(יקותיאל יהודה גנזל, 'המבשר')

בביאת המשיח

הגה"צ רבי נתן מאיר וואכטפויגל זצ"ל אמר: שמעתי מרבי אהרון קוטלר זצ"ל שיש לו קבלה מה'חפץ חיים', שהמלחמה האחרונה תהיה אתחלתא דגאולה, ובן תורה אמיתי שמובדל ומנותק מן הגויים אין עליו שום שליטה.

וכעין זה אמר המשגיח שיש לו קבלה איש מפי איש מרבי יהושע לייב דיסקין, השרף מבריסק זצ"ל, "שבמלחמה האחרונה קודם ביאת המשיח כל הערליכער יידען ינצלו", ומה הפירוש "ערליכער יידען"? זה מי שמובדל מן העמים!

וביאר שם, דהיינו שלא מדובר כאן על להיות אחד מל"ו צדיקים, אלא כל מי שמובדל מחוקות העמים, ואין לו שייכות עם התרבות שלהם ואופנת הלבוש שלהם, ועם העיתונים שלהם, והמוזיקה והספרים שלהם וכדומה, והוא מנותק מהם - אז אומר עליו הקב"ה "אתה שלי!" והוא נמצא ברשות אחרת ואין שום שליטה עליו.

('לקט רשימות', חנוכה, הובא בגיליון 'שבת אורה' חוקת תשע"ט)

את הכיפה אני לא מוריד

היה זה לפני כעשר שנים. הר"ר משה וולפסון מארה"ב יצא עם אחיו שיחי' עם קבוצת משקיעים מארה"ב לסינגפור במטרה לבדוק ולממש עסקת ענק. במפגש עם אברכים בעיירה התורנית לייקווד, סיפר להם על התרחשות מפתיעה שהוא ניצב במרכזה, אשר התרחשה במהלך אותו מסע עסקי. במהלך הימים מאז שנחתו במדינה השתתפו באין ספור פגישות ודיונים שהתקיימו מרתונית מהבוקר ועד הלילה, והכל במטרה ללבן את אופי וכדאיות ההשקעה. בכל יום שחלף הלכה העסקה הגדולה ונרקמה לפרטי פרטיה, לקראת היום האחרון נותר רק לסגור קצוות ולהיערך לפגישת הסיכום עם הטייקון הגדול ביותר של סינגפור. זו היתה פגישה מכרעת שהיתה עלולה להפיל את העסקה באחת. לפני הפגישה הכינו את חברי המשלחת האמריקניים אודות כללי הטקס המחויבים. למרות שלכסף אין ריח, הרי שבסינגפור, המשלבת בתוכה עושר מערבי לצד מנטליות מזרח רחוקה, טבועה תרבות עמוקה של טקסים שונים עליהם אסור לדלג, גם כאשר העמית שמולך הוא אמריקני חופשי. בקומת הכניסה סמוך לשורת המעליות פגש את חברי המשלחת אחד המתאמים המקומיים. הוא ניגש לר' משה וולפסון וביקש ממנו באדיבות, אך באופן שאינו משתמע לשתי פנים, להסיר את הכיפה.

"פריט הלבוש הזה", הבהיר המתאם, "עשוי להתקבל כאן לא נכון, הוא עלול להוריד לטמיון את כל העסקה". באותה שנייה נפגשו במכוון עיניהם של שני האחים לבית וולפסון. ניצוץ דק מן הדק הבליח מזוג עיניים אחד למשנהו, וכאילו נחונו בטלפתיה ידעו שניהם לומר שאין על מה לדבר. את הכיפה לא מורידים. "אני אשאר עם הכיפה", קבע ר' משה, "ויהיה בסדר", ניסה להרגיע את המתאם. "ברחמים, ברחמים", ניסה המתאם להתחנן על נפשו, על כבודו ועל כספו. "אני מבקש ומתחנן שתסירו את הכיפה מראשכם, אנחנו מדברים על עסקה גדולה ביותר, למה לתת לדברים אזוטריים לקלקל אותה? אל תזרוק את הכיפה, רק תשמור עליה בכיס". "ליסן" (תקשיב), לואט לו ר' משה בקול צלול. "אני לא מוריד את הכיפה". חלק מהפנים שנדחסו למעלית היו חמוצות, אך זו כבר היתה מציאות בלתי ניתנת לשינוי. הקומה בה עצרה המעלית היתה כולה פאר והדר. כל איש עסקים שנכנס למתחם המיועד זכה לאיחול חם מדייל שניצב בפתח וידע לנקוב בשמו. משם הפנו אותם לאולם הפגישות, שם אמורה להתקיים הפגישה המכרעת. כמאה איש התקבצו סביב שולחן ארוך. הושיבו אותם בסדר מתוכנן שיצר ביניהם סוג של קבוצות דיון. בראש השולחן ניצב 'כיסא מלכות' שהוכן עבור הטייקון המהולל שתיכף ייכנס לאולם. האמריקנים, שרגילים להשתכשך עם טייקונים, נדהמו להיווכח עד כמה הכסף לא משנה בסופו של דבר את האדם בכהו זה. הטייקון התעלה על בני ארצו בכמות הכסף שצבר, אך נותר סינגפורי דחוס בתרבות ראוותנית. אדם שמשחק משחקי 'מלך' שמתאימים יותר לילדים בגיל הגן. אגב, זה גם היה הכינוי שלו בין המקומיים - "המלך".

הפגישה החלה. הצוותים דנו בפרטים שאחרי האחרונים, ולפתע הושלך הס באולם. כולם התרוממו באחת ביראת הכבוד, ומיודענו "המלך" נכנס פנימה בכל הודו והדרו. הוא התיישב וסימן בידו להמשיך בשיחות. חלפו כמה דקות, ו'המלך' פונה לפתע לר' משה וולפסון ומבקש: "תיקח שתיה ותעשה ברכה"... ר' משה נדהם מהבקשה המפתיעה, אך מי מעז לסרב למלך? האם לא די בכך שהעז להיכנס הנה עם כיפה?... מזג לעצמו ובירך בכוונה "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו", והטייקון לא נותר חייב. "אמן", ענה בקול... במקום לבלוע את המים, כמעט בלע ר' משה את הלשון. מה מתרחש כאן? אך הטייקון המשיך להפתיע. "תגיד לי, היית הבוקר בבית כנסת?" ר' משה השיב בחיוב, והטייקון אמר: "שמת לב כמה מוזר זה? הרב אשכנזי, האנשים מתפללים ספרד, ויש עוד כמה אי התאמות בקהילה"... הפעם המים כבר כמעט נשפכו מידיו של ר' משה. הטייקון הבחין שהוא נסער וסיפר בפני כולם: "התייתמתי בתור ילד קטן, וזה שאימץ אותי היה יהודי עשיר. מעולם לא התגיירתי, אך גדלתי אצל יהודי ואפילו הייתי מתלווה אתו לבית הכנסת. מאז ומתמיד אני כמובן שומר על חיבתי המיוחדת ליהודים"... סיים ר' משה: "ורק לחשוב על כך שהמתאם חשש שהעשיר יראה אותי עם כיפה... עלינו כיהודים שומרי תורה ומצוות מוטל לשמור על האידישקייט מכל משמר, ובל נחשוש שנפסיד מכך. הנה אני רק הרווחתי".

(ש' וויס, מוסף שב"ק בשלח תשס"ט)

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net